

Odnos ljubomore, privrženosti i korištenja taktika manipulacije u romantičnim vezama

Pongrac, Marta

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:240305>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-13**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za psihologiju

**ODNOS LJUBOMORE, PRIVRŽENOSTI I KORIŠTENJA TAKTIKA
MANIPULACIJE U ROMANTIČNIM VEZAMA**

Diplomski rad

Marta Pongrac

Mentorica: Dr. sc. Margareta Jelić, red. prof.

Zagreb, 2024.

IZJAVA

Pod punom moralnom odgovornošću izjavljujem da sam ovaj rad izradila samostalno te da u njemu nema kopiranih, prepisanih ili preuzetih dijelova teksta tuđih radova koji nisu propisno označeni kao citati s navedenim izvorom iz kojeg su preneseni.

U Zagrebu, 17.04.2024.

Marta Pongrac

Sadržaj

Uvod	1
Ljubomora.....	1
Privrženost	3
Taktike manipulacije.....	6
Cilj, problemi i hipoteze istraživanja.....	8
Metoda	10
Sudionici	10
Postupak.....	10
Mjerni instrumenti	11
Rezultati.....	13
Rasprava	20
Nedostaci, implikacije i prijedlozi za buduća istraživanja	27
Zaključak	29
Literatura	31
Prilozi	39

Odnos ljubomore, privrženosti i korištenja taktika manipulacije u romantičnim vezama

The relationship between jealousy, attachment, and the use of manipulation tactics in romantic relationships

Sažetak

Cilj ovog rada bio je istražiti odnos ljubomore, privrženosti i korištenja taktika manipulacije u romantičnim vezama te ispitati rodne razlike kod emocionalne, kognitivne i bihevioralne ljubomore, anksiozne i izbjegavajuće privrženosti i korištenju taktika manipulacije. Provedeno je internetsko istraživanje na uzorku od 535 osoba u dobi od 18 do 35 godina koji se nalaze u romantičnom odnosu minimalno šest mjeseci. Korišteni upitnici bili su Modificirani inventar iskustava u bliskim vezama, Modificirana skala taktika manipulacije i Multidimenzionalna skala ljubomore. Pronađeno je da su žene sklonije korištenju direktnih taktika manipulacije, dok muškarci i žene podjednako koriste indirektno taktike prisile i podilaženja. Dobiveno je i da žene iskazuju više razine emocionalne ljubomore, dok muškarci imaju viši rezultat na dimenziji izbjegavajuće privrženosti. Pronađene su pozitivne povezanosti sve tri taktike manipulacije s dimenzijom anksiozne privrženosti, dok su indirektno taktike prisile i podilaženja bile pozitivno povezane s dimenzijom izbjegavajuće privrženosti, a direktne taktike negativno povezane s tom dimenzijom. Zatim, indirektno taktike prisile i podilaženja su bile pozitivno povezane sa sve tri dimenzije ljubomore, a direktne taktike su bile pozitivno povezane s emocionalnom i bihevioralnom ljubomorom. Nadalje, dimenzija anksiozne privrženosti je bila pozitivno povezana sa svim dimenzijama ljubomore, dok je dimenzija izbjegavajuće privrženosti bila pozitivno povezana s kognitivnom i bihevioralnom ljubomorom. Hijerarhijskom regresijskom analizom objašnjeno je ukupno 37.2 % varijance indirektnih taktike prisile, 12.8 % varijance direktnih taktika i 17.8 % varijance indirektnih taktika za podilaženje. Najboljim prediktorom indirektnih taktika prisile i podilaženja pokazala se bihevioralna ljubomora i anksiozna privrženost, dok se najboljim prediktorom direktnih taktika pokazala emocionalna ljubomora.

KLJUČNE RIJEČI: privrženost, taktike manipulacije, ljubomora, rodne razlike, romantični odnos

The aim of this paper was to examine the relationship between jealousy, attachment, and the use of manipulation tactics in romantic relationships and to examine gender differences in emotional, cognitive, and behavioral jealousy, anxious and avoidant attachment, and the use of manipulation tactics. The online study was conducted on a sample of 535 people aged 18 to 35 who have been in a romantic relationship for at least six months. The questionnaires used were Modified Inventory of Experiences in Close Relationships, Modified Manipulation Tactics Scale and Multidimensional Jealousy Scale. It was found that women are more inclined to use direct tactics of manipulation, while men and women equally use indirect tactics of coercion and indirect humoring tactics. It was also found that women show higher levels of emotional jealousy, while men have a higher score on the dimension of avoidance. Positive correlations of all three manipulation tactics with the dimension of anxious attachment were found, while indirect tactics of coercion and humoring were positively correlated with the dimension of avoidant attachment, and direct tactics were negatively correlated with this dimension. Then, indirect tactics of coercion and humoring were positively correlated to all three dimensions of jealousy, and direct tactics were positively correlated to emotional and behavioral jealousy. Furthermore, the dimension of anxious attachment was positively correlated to all dimensions of jealousy, while the dimension of avoidant attachment was positively correlated to cognitive and behavioral jealousy. Hierarchical regression analysis explained a total of 37.2 % of the variance of indirect coercion tactics, 12.8 % of the variance of direct tactics, and 17.8 % of the variance of indirect humoring tactics. The best predictor of indirect tactics of coercion and humoring was behavioral jealousy and anxious attachment, while the best predictor of direct tactics was emotional jealousy.

KLJUČNE RIJEČI: attachment, manipulation tactics, jealousy, gender differences, romantic relationship

Uvod

U mladenačkoj i odrasloj fazi života želja za pripadanjem i ljubavlju često se ostvaruje kroz romantične odnose (Fletcher, 2002). Žudnja za ljubavlju i pripadanjem predstavlja temeljnu ljudsku potrebu prema Glasseru (1985), a kvalitetno zadovoljenje te potrebe ima značajan utjecaj na opću dobrobit pojedinca (Vaillant, 2012). Definiranja i istraživanja partnerske ljubavi predstavljaju izazov jer je to kompleksan fenomen koji obuhvaća različite elemente, koji su zastupljeni u različitoj mjeri tijekom vremena (Myers, 1993). Neki od tih elemenata vezani su uz naše individualne karakteristike poput privrženosti, ali i uz naša ponašanja u partnerskom odnosu poput ljubomore i korištenja taktika manipulacije. Privrženost, kao osnovna emocionalna povezanost između pojedinaca (Škrbac, 2012), igra ključnu ulogu u izgradnji i održavanju zdravih međuljudskih odnosa, posebno u romantičnim vezama. Međutim, pojava ljubomore unutar tih odnosa može izazvati kompleksne emocionalne reakcije, potencijalno dovodeći do upotrebe manipulativnih taktika kako bi se ostvarili određeni ciljevi ili zadovoljile potrebe (Guerrero i Andersen, 1996). S obzirom na važnost ove teme u kontekstu međuljudskih odnosa, istraživanje ove problematike postaje sve važnije kako bismo mogli bolje razumjeti dinamiku partnerskih odnosa te razviti strategije za prevenciju i rješavanje sukoba.

Ljubomora

Ljubomora je često jedna od najsnažnijih emocija koje se dožive u romantičnim vezama (Knobloch i sur., 2001). Prema Whiteu i Mullenu (1989) ljubomora je skup misli, osjećaja i ponašanja koje prate osjećaj gubitka ili ugroze vlastitog samopoštovanja i/ili kvalitete romantične veze. Ovaj osjećaj nastaje kroz percipiranu stvarnu ili zamišljenu romantičnu privlačnost između partnera i potencijalne konkurencije. Ideja da ljubomora uključuje prijetnju sebi ili vezi prisutna je u gotovo svim raspravama o ljubomori (Bryson, 1991; Salovey i Rothman, 1991; White i Mullen, 1989), a neki je istraživači smatraju uobičajenom i donekle nužnom za održavanje veze (Peretti i Pudowski, 1997; Pines i Aronson, 1983).

Većina današnjih autora smatra da višedimenzionalni pristup ljubomori vodi boljem razumijevanju iskustava ljubomore (Buunk i Dijkstra, 2006; Harris, 2009). U nizu studija, Pfeiffer i Wong (1989) razvili su i testirali *Multidimenzionalnu skalu ljubomore*

kao mjeru romantične ljubomore na kanadskom uzorku. Multidimenzionalnu skalu ljubomore čine tri komponente: kognitivna, emocionalna i bihevioralna ljubomora. Kognitivna ljubomora uključuje brige i sumnje pojedinca o partnerovoj nevjeri (Pfeiffer i Wong, 1989). Drugim riječima, kognitivna ljubomora naglašava kako sumnja doprinosi iskustvu ljubomore. Ova dimenzija ljubomore nastaje kada pojedinac postane svjestan prijetnje njihovoj vezi (White i Mullen, 1989). Dok kognitivna ljubomora uključuje sumnjičavost usmjerenu na partnera, emocionalna ljubomora predstavlja afektivnu reakciju na stvarnu ili zamišljenu prijetnju vezi. Emocionalna ljubomora prvenstveno je reaktivna; javlja se ili kao odgovor na kognitivnu procjenu ili kao uvjetovani emocionalni odgovor na opasnost u vezi (Pfeiffer i Wong, 1989). Emocionalni aspekt ljubomore uključuje mnoštvo različitih osjećaja, uključujući tjeskobu, nelagodu, ljutnju, strah, nesigurnost i uzrujanost (Guerrero i sur., 1993; Sharpsteen, 1993; Sharpsteen i Kirkpatrick, 1997). Ukratko, emocionalna ljubomora odnosi se na to kako se ljudi osjećaju kao odgovor na prijetnju u vezi. Naposljetku, bihevioralnu ljubomoru definiraju u smislu zaštitnih mjera koje osoba poduzima kada se uoče suparnici u vezi (stvarni ili imaginarni). Te mjere uključuju radnje poput ispitivanja partnera, provjeru partnera i pretres partnerovih stvari (Pfeiffer i Wong, 1989). Istraživači su teoretizirali da ove tri dimenzije romantične ljubomore međusobno djeluju i pojavljuju se istovremeno, umjesto da se razvijaju od sekvencijalnog procesa spoznaja preko emocija do ponašanja, kao što je prethodno sugerirao White (1981).

Iz evolucijskog psihološkog pristupa, romantična ljubomora smatra se adaptivnom emocijom koja služi onima koji su u opasnosti od gubitka partnera zbog suparnika i za sprječavanje potencijalnog gubitka reproduktivnih prednosti povezanih s partnerima (Buss, 2000, 2013). Evolucijske teorije o ljubomori usredotočuju se na biološki determinizam. Ove teorije sugeriraju da se ljubomora razvila kao odgovor na prijetnje gubitkom pristupa partneru (Sheets i Wolfe, 2001). U tom pogledu, ljubomora je obrambeni mehanizam kojim se muškarci služe kako bi se zaštitili od podizanja djece koju su začeli drugi (Buss, 1995; Daly i sur., 1982). Strah od ulaganja u tuđu djecu u kombinaciji s agresivnijom prirodom dovodi muškarce do osjećaja ljubomore i izražavanja te ljubomore, stoga muškarci doživljavaju seksualnu ljubomoru (Buunk i sur., 1996). Žene također doživljavaju ljubomoru iz različitih razloga. Ljubomorne su na partnerovu raspodjelu resursa i doživljavaju ljubomoru kada je njihova sigurna budućnost

ugrožena (Bringle i Buunk, 1985; Buunk, 1982; Clanton i Smith, 1998; Daly i sur., 1982). Ulaganje resursa partnera u drugu ženu može biti skupo za ženu i može stvoriti emocionalnu ljubomoru (Buunk i sur., 1996; Sheets i Wolfe, 2001). Stoga ljubomora igra zaštitni faktor i za muškarce i za žene (Nagra, 2004).

U sociokulturološkom pogledu (Buunk i Hupka, 1987; Clanton, 1989; Walster i Walster, 1986; White, 1976), ljubomora je kulturni fenomen određen društvenim silama. Na rodne razlike u ljubomori utječu društvene norme koje za muškarce i žene definiraju situacije koje izazivaju ljubomoru i odgovarajuće reakcije.

Vezano uz rodne razlike, istraživanja koje su proveli Croucher i suradnici (2012), Elphinston i suradnici (2011), Leite i suradnici (2024) te Tani i Ponti (2016) pokazala su da žene iskazuju više razine emocionalne i bihevioralne ljubomore, dok u kognitivnoj ljubomori nije bilo razlika između muškaraca i žena. Southard i Abel (2010) su u svom istraživanju također dobili da nema razlike između muškaraca i žena u dimenziji kognitivne ljubomore. Nadalje, Güçlü i suradnici (2017) su dobili da žene u većoj mjeri pokazuju emocionalnu ljubomoru. Postoje istraživanja koja sugeriraju da su muškarci skloniji ljubomori (Mathes i Severa, 1981), dok drugi tvrde da su žene te koje češće ispoljavaju ljubomoru (Buunk, 1981, 1982; Hansen, 1985). Međutim, pojedini autori su došli do zaključka da nema razlika u ljubomori između muškaraca i žena (McIntosh, 1989; Pines i Aronson, 1983; White, 1981). Primjerice, Miller i Maner (2009) ne nalaze razlike u podtipovima ljubomore između muškaraca i žena. Vidimo da različiti autori dobivaju različite nalaze pa je samim time potrebno provoditi dodatna istraživanja, stoga su se ovim radom pokušale ispitati te rodne razlike.

Privrženost

Teorija privrženosti prvobitno je predložena kao okvir za proučavanje kako interakcije između roditelja i djece utječu na mentalne modele sebe i drugih u razvoju osobnosti (Ainsworth i sur., 1978; Bowlby, 1969, 1980). Ovi mentalni modeli smatraju se generaliziranim mentalnim prikazima sebe i drugih koji se temelje na ranim iskustvima u bliskim odnosima i variraju duž pozitivno-negativnog kontinuuma (Bowlby, 1977; Collins i Read, 1990, 1994).

Utvrđeno je da su pojedinci s pozitivnim modelom o sebi samodostatni i sigurni u svoje veze. Nasuprot tome, pojedincima s negativnim modelom o sebi identificirano je

da im nedostaje samopouzdanja i da im je potrebna česta vanjska provjera u njihovim odnosima. Pojedinci s pozitivnim modelima o drugima vide odnose kao nagrađujuće i očekuju da im potencijalni partneri budu podrška. Suprotno tome, pojedinci s negativnim modelima o drugima vide odnose kao relativno nezahvalne, nebitne ili prijeteće (Bartholomew i Horowitz, 1991).

Prema teoriji privrženosti ti mentalni modeli reguliraju emocionalno iskustvo i reakcije. Na primjer, rani rad Bowlbyja (1969, 1973, 1980) i Ainsworthove (Ainsworth i sur., 1974; Ainsworth i sur., 1978.; Ainsworth i Wittig, 1969) ispitivao je kako djeca reagiraju na društvene situacije kao što su odvajanje od primarnog skrbnika (najčešće majka) i ponovno okupljanje. Pokazalo se da odvajanje od skrbnika dovodi do različitih emocionalnih i bihevioralnih reakcija, uključujući tjeskobu, strah, očaj i traženje blizine. Vrsta i intenzitet ovih odgovora varirali su ovisno o djetetovim mentalnim modelima sebe i drugih. Na primjer, Ainsworth i suradnici (1978) otkrili su da je većina djece bila uzrujana kada su bila odvojena od skrbnika, a zatim sretna kada su se ponovno našla. Druga su djeca, međutim, izgledala tjeskobno kada su bila odvojena, a zatim ljuta i/ili ambivalentna kada su se ponovno našla sa svojim skrbnicima. Treća skupina djece izbjegavala je pokazivati osjećaje ili je "prezirala" skrbnika i pri razdvajanju i ponovnom susretu. Gornja zapažanja navela su Ainsworth i suradnike (1978) da identificiraju tri različita stila privrženosti: siguran, anksiozno-ambivalentan i izbjegavajući. Sigurna djeca vide svoje skrbnike kao pouzdane izvore utjehe i sigurnosti. Anksiozno-ambivalentna djeca, nasuprot tome, često vide svoje skrbnike kao nedosljedne. To dovodi do neizvjesnosti i divergentnih emocionalnih reakcija, koje sežu od ambivalencije, preko aktivnog traženja blizine, do ispada bijesa. Izbjegavajuća djeca, koja također imaju relativno negativne modele drugih, aktivno izbjegavaju kontakt sa skrbnikom (Ainsworth i sur., 1978; Kunce i Shaver, 1994).

Brennan i suradnici (1998) proveli su faktorsku analizu koja je pokazala da u podlozi skala samoprocjene privrženosti leže dva faktora višeg reda, odnosno dvije dimenzije: anksiozna i izbjegavajuća. U toj studiji, osobe izražene izbjegavajuće privrženosti karakterizirala je neugoda oko emocionalne bliskosti i potreba da budu emocionalno nezavisni od partnera ili partnerice. Osobe s anksioznom privrženosti karakterizirao je veći strah od toga da će ih partner napustiti i jaka potreba za njegovom podrškom i prisutnošću. Također, osobe koje su anksiozno privržene često imaju

disfunkcionalna uvjerenja, negativna očekivanja u međuljudskim odnosima te nedovoljnu sposobnost prilagodbe i prekomjerno pružanje podrške. S druge strane, osobe koje su izbjegavajuće privržene tendiraju izbjegavanju bliskosti, imaju pesimistična očekivanja od partnera, često održavaju emocionalnu distancu u vezi s otkrivanjem vlastitih osjećaja te pružanjem i primanjem podrške (Shaver i Mikulincer, 2006).

Stil romantične privrženosti odraslih je povezan s ljubomorom. Istraživanja dosljedno pokazuju da ljudi s nesigurnim stilovima privrženosti pokazuju više razine ljubomore nego ljudi sa sigurnim stilovima (Buunk, 1997; Guerrero, 1998; Sharpsteen i Kirkpatrick, 1997). Budući da postoji raznolikost obrazaca nesigurne privrženosti, bitno je istražiti kako se oni razlikuju u povezanosti s ljubomorom. Vezano uz anksiozno privržene pojedince, nedavna studija je pokazala kako su osobe s tim stilom privrženosti izvijestile o više ljubomornih osjećaja i manje pozitivnih osjećaja kao odgovor na ljubomoru koja je izazvana u laboratorijskim situacijama, odnosno anksiozno privrženi pojedinci su se osjećaji više ugroženi od manje anksioznih pojedinaca kada su im bile izložene prijetnje u vezi koje izazivaju ljubomoru (Kim i sur., 2018). S druge strane, izbjegavajuće privrženi pojedinci izvještavaju o smanjenoj razini ljubomore (Sharpsteen i Kirkpatrick, 1997). Kada se suoče s osjećajem ljubomore, češće se distanciraju od situacije, odbijaju priznati postojanje problema i izbjegavaju komunikaciju (Guerrero, 1998). Vezano uz anksiozni i izbjegavajući stil privrženosti i dimenzije ljubomore, ova istraživanja (Guerrero, 1998; Rydell i Bringle, 2007) su pokazala da pojedinci s tim stilovima privrženosti iskazuju veću razinu kognitivne ljubomore. Ista studija koju su proveli Rydell i Bringle (2007), također je pronašla i pozitivnu povezanost između anksiozne privrženosti i emocionalne ljubomore.

Što se tiče rodni razlika, u meta-analizi Del Giudicea (2011) istaknuto je da su mnoga istraživanja uočila kako žene postižu više rezultate na dimenziji anksioznosti, a muškarci na dimenziji izbjegavanja. Teorija socijalnih uloga objašnjava ove nalaze kroz prizmu rodni uloga. Kroz proces socijalizacije, muškarci i žene potiču se na razvoj različitih stereotipnih osobina i ponašanja povezanih s njihovim rodni ulogama (Eagly, 1987; Wood i Eagly, 2002). Na primjer, neovisnost i neranjivost često su visoko vrednovane osobine kod muškaraca, što je u skladu s izbjegavajućim obrascem. S druge strane, kod žena se potiče emocionalna briga, toplina, povezanost i bliskost s drugima, što podržava anksiozni obrazac (Feeney i Noller, 1996). Međutim, neka istraživanja ne

pronalaze uvijek jasne rodne razlike u anksioznosti (npr. Kamenov i Jelić, 2005; Iličić i sur., 2013) i izbjegavanju (npr. Mark i sur., 2017).

Taktike manipulacije

Manipulacija često čini integralni dio našeg svakodnevnog života. Drugim riječima, povremeno svi mi nastojimo utjecati na druge ljude te ćemo vjerojatno koristiti različite taktike s različitim ljudima ovisno o vrsti i kvaliteti odnosa koji imamo s njima (Butković i Bratko, 2007). Samim time što je manipulacija prisutna u svim aspektima života, tako se i javlja u romantičnim vezama. Ona može početi od nevinih svakodnevnih nastojanja da se partneru ugodi, pa sve do ozbiljnijih strategija koje utječu na emocionalno stanje partnera u svrhu poticanja određenog ponašanja (Opat Jozić i Ombla, 2018).

Buss (1987) je predložio da postoje tri osnovna oblika kojima pojedinci dolaze u kontakt sa socijalnom okolinom: selekcija, evokacija i manipulacija. Selekcija predstavlja namjeran izbor situacija u koje ćemo se uključiti kao i namjerno izbjegavanje nepoželjnih situacija, dok evokacija obuhvaća strategije, konflikte i akcije koje su namjerno izazvane pojedinačnim karakteristikama koje on prikazuje okolini (Larsen i Buss, 2008). Zadnji način, manipulacija, definirana je kao različiti načini pomoću kojih pojedinci namjerno ili svrhovito mijenjaju ponašanje drugih ili iskorištavaju druge. Prvi koji je istraživao manipulaciju u međuljudskim odnosima bio je evolucijski psiholog Buss, koji je predstavio klasifikaciju taktika manipulacije (Buss i sur., 1987; Buss i sur., 1992). Buss i suradnici (1987) ustanovili su šest glavnih taktika manipulacije: šarm (davanje komplimenata ili na neki drugi način brižljivo ponašanje prema drugome), razum (pružanje obrazloženja), prisila (utjecaj na drugoga nasilnim sredstvima), tretman šutnjom (ignoriranje ili odbijanje da se učini ono što netko drugi želi), regresija (durenje) i samoponižavanje (ponižavanje samoga sebe). Najčešće se taktika šarma upotrebljavala kako bi se potaknulo željeno ponašanje kod drugih, dok su taktike prisile i tretman šutnjom bile češće korištene za prekidanje neželjenog ponašanja drugih (Buss, 1987). Određene taktike su se pokazale dosljednima unutar različitih vrsta odnosa, dok su za druge primijećene varijacije koje ovise o tome jesu li korištene u romantičnim, prijateljskim ili obiteljskim odnosima (Opat Jozić i Ombla, 2018). Primjećuje se češća upotreba svih tipova taktika manipulacije među parovima u romantičnim vezama i supružnicima u usporedbi s drugim vrstama odnosa, gdje se obično koristi samo jedan tip

taktike (ovisno o specifičnoj prirodi odnosa; Buss i sur., 1992). Opat (2017) je prijevodom i prilagođavanjem originalnog upitnika taktika manipulacije na hrvatski jezik identificirala tri glavna faktora: direktne taktike, indirektne taktike prisile te indirektne taktike za podilaženje te će se ta verzija upitnika koristiti i u ovom istraživanju. Indirektne taktike prisile odnose se, između ostalog, na kritiziranje druge osobe ili ignoriranje, direktne taktike vezane su uz davanje razloga ili ukazivanje kako će biti zabavno, dok se indirektne taktike za podilaženje odnose na obećanja ili ponude da se dobije nešto zauzvrat (Butković i Bratko, 2007).

Manipulacija je dosad istraživana u kontekstu roda, osobina ličnosti (Buss i sur., 1992; Butković i Bratko, 2009), razlika u statusu i moći (Stahelski i Paynton, 1995; Keshet i sur., 2006) i privrženosti (Opat Jozić i Ombla, 2018). Vezano uz rod, prethodna su istraživanja otkrila značajne razlike u frekventnosti i tipovima primjene različitih taktika manipulacije (Bacon i Regan, 2016; Buss i sur., 1987; Butković i Bratko, 2009). Iako su rezultati različitih istraživanja djelomično neujednačeni, istaknut ćemo neka od njih. Prema Baconu i Reganu (2016), žene značajno češće upotrebljavaju taktike manipulacije u usporedbi s muškarcima, te su bile sklonije upotrebi indirektnih taktika, dok su muškarci bili skloniji korištenju direktnih taktika manipulacije. Butković i Bratko (2009) su zaključili da su, među parovima blizanaca, žene značajno češće koristile taktike manipulacije (uključujući direktne taktike i indirektne taktike za prisilu) u usporedbi s muškarcima. Međutim, kod korištenja indirektnih taktika za podilaženje nije bilo razlike, odnosno žene i muškarci koristili su te taktike u podjednakoj mjeri. Bošković (2020) također potvrđuje da nema značajne razlike u upotrebi indirektnih taktika za podilaženje između žena i muškaraca, no ističe da žene značajno češće koriste direktne taktike i indirektne taktike za prisilu od muškaraca. Takva varijabilnost u rezultatima sugerira potrebu za dodatnim istraživanjima i analizom razlika između rodova u primjeni taktika manipulacije.

Opat Jozić i Ombla (2018) su pronašle da je anksiozna privrženost u romantičnim odnosima bila pozitivno povezana s upotrebom indirektnih taktika za podilaženje, dok povezanost preostalih taktika manipulacije s anksioznom privrženosti nije bila statistički značajna. Njihov zaključak je da tendencija prema anksioznom traženju bliskosti i potreba za kontinuiranim odobravanjem od strane partnera vjerojatnije dovode do situacija gdje se podilazi partneru kako bi se došlo do željenog ponašanja (Opat Jozić i Ombla, 2018).

Za razliku od toga, pojedinci s izbjegavajućim stilom privrženosti pokazuju manji interes i pažnju prema partneru (Guerrero, 1996) te općenito pokazuju manje ekspresivno ponašanje (Le Poire i sur., 1999). Također, oni obično imaju negativne poglede na romantične partnere (Bukač, 2019). Slijedom toga, može se pretpostaviti da će pojedinci koji postižu više rezultate na dimenzijama anksioznosti i privrženosti češće koristiti neadekvatne strategije ponašanja kao što su taktike manipulacije. Opat (2017) u svom istraživanju dobiva da anksiozna privrženost pokazuje pozitivnu povezanost jedino s upotrebom indirektnih taktika za podilaženje u ljubavnim odnosima, dok je dimenzija izbjegavanja negativno povezano s upotrebom indirektnih taktika za prisilu. S druge strane, Groznica (2023) dobiva pozitivnu povezanost anksiozne privrženosti sa svim taktikama manipulacije te pozitivnu povezanost izbjegavajuće privrženosti s indirektnim taktikama prisile i podilaženja.

Pregledom postojeće literature, primjetan je nedostatak istraživanja koja se bave povezanosti ljubomore i korištenja taktike manipulacije. Prema saznanjima autorice ovog istraživanja, ovo bi bilo prvo istraživanje koje uključuje povezanost dimenzija ljubomore i korištenja taktike manipulacije. Također, u literaturi su pronađena istraživanja koja povezuju taktike manipulacije s karakteristikama privrženosti, no nisu pronađena istraživanja koje dovode te dvije stvari u vezu s ljubomorom. S obzirom na važnost teme manipulacije i ljubomore u ljubavnim odnosima, smatra se bitnim istražiti do sada neistražene veze između ljubomore, privrženosti i manipulacije, posebno u kontekstu romantičnih odnosa.

Cilj, problemi i hipoteze istraživanja

Cilj ovog rada je istražiti odnos ljubomore, privrženosti i korištenja taktika manipulacije u romantičnim vezama te ispitati rodne razlike u emocionalnoj, kognitivnoj i bihevioralnoj ljubomori, anksioznoj i izbjegavajućoj privrženosti i u korištenju taktika manipulacije. Na temelju navedenih teorija i nalaza istraživanja postavljeni su sljedeći problemi i hipoteze:

Problem 1: Ispitati razliku između muškaraca i žena u korištenju taktika manipulacije, ljubomori i privrženosti u romantičnim vezama.

Hipoteza 1a: Žene će postizati viši rezultat na podskalama indirektnih taktika prisile i direktne taktike u odnosu na muškarce, dok neće postojati značajna razlika u podskali indirektnih taktika za podilaženje, odnosno muškarci i žene podjednako će procjenjivati da ih koriste.

Hipoteza 1b: Očekuje se da će žene postizati više rezultate od muškaraca na anksioznoj dimenziji privrženosti, dok će muškarci postizati viši rezultat od žena na izbjegavajućoj dimenziji privrženosti.

Hipoteza 1c: Očekuje se da će žene postizati više rezultate od muškaraca na dimenziji emocionalne ljubomore i bihevioralne ljubomore, dok neće postojati značajna razlika na dimenziji kognitivne ljubomore.

Problem 2: Ispitati odnos manipulacije, ljubomore i privrženosti u romantičnim vezama.

Hipoteza 2a: Dimenzije anksiozne i izbjegavajuće privrženosti značajno su pozitivno povezane s korištenjem svake od taktika manipulacije. Sudionici s višim rezultatom na dimenziji anksioznosti i izbjegavanja imati će viši rezultat na svakoj od taktika manipulacije.

Hipoteza 2b: Dimenzije ljubomore značajno su pozitivno povezane s korištenjem svake od taktika manipulacije. Sudionici s višim rezultatom na dimenzijama ljubomore imati će viši rezultat na svakoj od taktika manipulacije.

Hipoteza 2c: Dimenzija anksioznosti značajno je pozitivno povezana sa svim dimenzijama ljubomore. Što se tiče izbjegavajuće dimenzije privrženosti, sudionici s višim rezultatom na toj dimenziji, imati će viši rezultat na dimenzijama kognitivne i bihevioralne ljubomore, a niži rezultat na dimenziji emocionalne ljubomore.

Problem 3: Utvrditi doprinos dimenzija privrženosti i dimenzija ljubomore u objašnjenju korištenja taktika manipulacije uz kontrolu roda, dobi i duljine veze.

H3a: Uz kontrolu roda, dobi i duljine veze, anksiozna privrženost i izbjegavajuća privrženost te sve tri dimenzije ljubomore – emocionalna, kognitivna i bihevioralna, imat će značajan samostalni doprinos objašnjenju individualnih razlika u korištenju svih taktika manipulacije. Sve navedene varijable bit će pozitivno povezane s korištenjem taktika manipulacije.

Metoda

Sudionici

Ispunjavanju je pristupilo 565 sudionika, a njih 535 je uzeto u konačnu obradu (nakon isključivanja sudionika mlađih od 18 ili starijih od 35 godina te onih koji su u vezi manje od 6 mjeseci) te su svi odgovorili na sva pitanja u upitniku. Rana odrasla dob u istraživanju je definirana kao životno razdoblje od 18 do 35 godina (Berk, 2007; Tillman i sur., 2019). Ženskih sudionika je bilo 347 (64.9 %), a muških 188 (35.1 %). Prosječna dob sudionika iznosila je 22.9 godina ($SD = 3.74$). Raspon trajanja veze kretao se od 6 mjeseci do 16 godina i 8 mjeseci, a prosječno trajanje iznosilo je 32.1 mjeseci ($SD = 27.12$). Ukupno 486 (90.8 %) sudionika je svoju seksualnu orijentaciju opisalo kao heteroseksualnu, 11 (2.1 %) kao homoseksualnu, 28 (5.2 %) kao biseksualnu, a 10 (1.9 %) sudionika odbilo je odgovoriti na to pitanje. Vezano uz oblik veze, 408 (76.3 %) sudionika se izjasnilo da hodaju, ali ne žive zajedno, 100 (18.7 %) sudionika da žive zajedno, ali nisu u braku, dok je 27 (5 %) sudionika bilo u braku. Srednju školu završilo je 120 (22.4 %) sudionika, preddiplomski studij 259 (48.4 %) sudionika, diplomski studij 150 (28 %) sudionika, a poslijediplomski studij 6 (1.1 %) sudionika. Ukupno 409 (76.4 %) sudionika bili su studenti.

Postupak

Istraživanje je provedeno tijekom siječnja 2024. godine korištenjem online upitnika napravljenog u Google obrascima. Sudionici su regrutirani putem društvenih mreža gdje je poveznica na upitnik objavljena u različitim grupama. Sudionici su pozvani da prosljede upitnik svim osobama koje smatraju da odgovaraju kriterijima istraživanja (dob između 18 i 35 godina i trajanje veze od najmanje šest mjeseci), uz napomenu da bi samo jedna osoba iz para trebala ispuniti upitnik. Također, upitnik je bio dostupan na stranici Omega, sustavu učenja na daljinu koji koriste studenti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, kako bi i studenti psihologije mogli sudjelovati u procesu regrutiranja sudionika. Prije nego što su počeli ispunjavati upitnik, sudionici su pročitali upute kako bi se informirali o svrsi istraživanja, uvjetima za sudjelovanje te očekivanom vremenu ispunjavanja upitnika, koje je iznosilo 15 minuta. Sudionicima je zajamčena anonimnost i pravo odustajanja od daljnjeg rješavanja u bilo kojem trenutku. Nakon toga, klikom na tipku "Dalje", sudionici su izrazili svoj pristanak na sudjelovanje u istraživanju i nastavili s ispunjavanjem upitnika.

Mjerni instrumenti

Sociodemografska pitanja

Korišten je upitnik općih podataka s pitanjima koja se odnose na dob, rod, obrazovanje, oblik veze (hodamo, ali ne živimo zajedno, živimo zajedno, ali nismo u braku, u braku smo) i trajanje veze (izraženo u mjesecima) i seksualnu orijentaciju (heteroseksualna, homoseksualna, biseksualna).

Multidimenzionalna skala ljubomore

Za mjerenje ljubomore primijenjen je hrvatski prijevod *Multidimenzionalne skale ljubomore* (eng. *Multidimensional jealousy scale*, Pfeiffer i Wong, 1989; Kalebić i sur., 2000). To je upitnik od 24 čestice, odnosno 8 čestica po svakoj dimenziji, koji mjeri tri tipa ljubomore, kognitivnu ljubomoru, emocionalnu ljubomoru i bihevioralnu ljubomoru. Sve čestice odnose se na trenutnog ljubavnog partnera ili partnericu. Subskale u ovom upitniku su: subskala kognitivne ljubomore („*Koliko često sumnjate da je ta osoba luda za drugim muškarcem/ženom.*“), subskala emocionalne ljubomore („*Koliko biste bili ljubomorni u situaciju kada vaš partner grli i ljubi drugog muškarca/ženu?*“) i subskala bihevioralne ljubomore („*Koliko često vašeg partnera propitkujete o telefonskim pozivima?*“). Sudionici su svoje procjene ljubomore / odgovore na čestice davali na skali od 7 stupnjeva pri čemu je raspon stupnjeva za emocionalnu dimenziju bio od 1 (nimalo) do 7 (izrazito), za bihevioralnu subskalu od 1 (nikad) do 7 (uvijek), a za kognitivnu subskalu od 1 (nikada) do 7 (uvijek). Rezultati za svaku podskalu dobiveni su kao linearna kombinacija čestica, što znači da teoretski raspon rezultata varira od 8 do 56, gdje veća vrijednost označava višu razinu ljubomore. U istraživanju Pfeiffera i Wonga (1989) utvrđena je pouzdanost unutarnje konzistencije $\alpha = .92$ za subskalu kognitivne ljubomore, $\alpha = .85$ za subskalu emocionalne ljubomore te $\alpha = .89$ za bihevioralnu subskalu. U ovom istraživanju Cronbach α koeficijenti iznose za kognitivnu ljubomoru $\alpha = .88$, $\alpha = .91$ za emocionalnu ljubomoru te naposljetku $\alpha = .83$ za bihevioralnu subskalu.

Taktike emocionalne manipulacije

Skala taktika manipulacije je instrument koji se koristi za procjenu sklonosti ispitanika prema korištenju strategija manipulacije nad drugim osobama kako bi postigao određene ciljeve. U ovom istraživanju korištena je *Modificirana skala taktika manipulacije* (prevedena i modificirana verzija *Tactics of manipulation*; Buss i sur., 1992;

Opat, 2017) koja predstavlja skraćenu verziju Skale taktika manipulacije (Buss i sur., 1992). Opat je (2017) prilagodila Modificiranu skalu taktika manipulacije za primjenu na hrvatskom uzorku prijevodom na hrvatski jezik. Identificirane su tri osnovne subskale: 1) indirektna taktika prisile (npr. „Kažem joj/mu da bi drugi partneri to učinili.“, „Kažem joj/mu da to svi čine.“, „Usporedim je/ga s nekim tko bi to učinio.“), 2) direktna taktika („Pokažem joj/mu koliko je to zabavno.“, „Kažem mu/joj da to učini.“, „Predložim da bi on(ona to trebao/la učiniti.“) i 3) indirektna taktika za podilaženje („Učinim nešto zauzvrat tako da on/a to napravi.“, „Odustanem od nečega tako da on/a učini ovo.“, „Obećam da ću idući puta ja učiniti što on/a želi.“). Ispitanici trebaju procijeniti vjerojatnost korištenja navedene taktike na skali procjene od 1 (nikada) do 7 (najvjerojatnije). Na svakoj pojedinačnoj skali, ukupni rezultat se izračunava kao prosjek koje je ispitanik dao za pojedinačne čestice, a viši rezultat znači veća sklonost i učestalost upotrebljavanja određene taktike. Subskala indirektnih taktika prisile sadrži deset čestica, subskala direktnih taktika sadrži osam čestica, a subskala indirektnih taktika za podilaženje sadrži osam čestica, samim time skala sadrži 26 čestica. Pouzdanosti tipa unutarnje konzistencije pojedinih subskala u prijašnjim istraživanjima iznose: $\alpha = .89$ za indirektna taktika za prisilu, $\alpha = .89$ za direktna taktika te $\alpha = .85$ za indirektna taktika za podilaženje (Opat Jozić i Ombla, 2019). U ovom istraživanju koeficijent pouzdanosti tipa unutarnje konzistencije za direktna taktika .89, indirektna taktika prisile iznosi .88, a za indirektna taktika za podilaženje .87.

Upitnik privrženosti prema ljubavnim partnerima

Za ispitivanje privrženosti u romantičnim vezama je upotrijebljen prilagođeni *Inventar iskustava u bliskim vezama* (Kamenov i Jelić, 2003), koji je proizašao iz validacije instrumenta Brennana i suradnika (1998; eng. *Experiences in Close Relationship Inventory*). Hrvatska inačica upitnika obuhvaća 18 stavki podijeljenih u dvije subskale (izbjegavajuća i anksiozna privrženost). Skalu izbjegavajuće privrženosti čini devet čestica označenih neparnim brojem (npr. „Ne osjećam se ugodno kada se emocionalno otvaram ljubavnim partnerima.“), a skalu anksiozne privrženosti čini devet čestica označenih parnim brojem (npr. „Zamjeram partneru kada provodi vrijeme odvojeno od mene.“). Zadatak sudionika je da na ljestvici od 1 (uopće se ne slažem) do 7 (u potpunosti se slažem) odgovore u kojoj mjeri se slažu sa svakom od čestica. Teorijski raspon rezultate iznosi od 9 do 63 za obje subskale te veći rezultat ukazuje na višu

izraženost dimenzije. Rezultate je dakle moguće iskazati pomoću dvije dimenzije ili kombinacijom rezultata s obje dimenzije, što omogućuje određivanje jednog od četiri tipa privrženosti prema kategorizaciji Bartholomewove (sigurna, zaokupljena, odbijajuća i plašljiva privrženost). U istraživanju Kamenov i Jelić (2003) pouzdanost tipa unutarnje konzistencije iznosila je .86 za subskalu izbjegavanja i .82 za subskalu anksioznosti. Na našem uzorku koeficijent pouzdanosti unutarnje konzistencije iznosi .83 za dimenziju anksioznosti te .84 za dimenziju izbjegavanja.

Rezultati

Statistička obrada podataka izvršena je pomoću računalnog programa IBM SPSS Statistics Version 27. Prije odgovaranja na probleme i hipoteze samog istraživanja, analizirali smo deskriptivne podatke i provjerili normalnost distribucija pomoću Kolmogorov-Smirnovljevog testa te su dodatno provjerene vrijednosti asimetričnosti i spljoštenosti, zbog strogoće testa. U Tablici 1 vidljivi su rezultati provedenog testa. Ovo je neophodno kako bismo osigurali preduvjete za primjenu različitih parametrijskih statističkih metoda.

Tablica 1

Deskriptivni podaci korištenih varijabli (N = 535)

	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>Min</i>	<i>Max</i>	<i>K-S</i>	<i>p</i>	<i>Asim.</i>	<i>Spljošt.</i>
Kognitivna ljubomora	1.93	1.03	1	6.75	.19	<.001	1.65	3.27
Emocionalna ljubomora	4.27	1.6	1	7	.09	<.001	-0.39	-0.77
Bihevioralna ljubomora	1.82	0.92	1	6.5	.19	<.001	1.92	4.41
Anksioznost	2.79	1.13	1	6.33	.09	<.001	0.61	-0.18
Izbjegavanje	1.96	0.91	1	5.56	.15	<.001	1.23	1.17
Indirektne taktike prisile	2.37	1.11	1	6.30	.11	<.001	0.93	0.35
Direktne taktike	5.16	1.26	1	7	.10	<.001	-0.95	0.77
Indirektne taktike podilaženja	2.89	1.30	1	7	.08	<.001	0.65	-0.14

Legenda: *Min* = minimalna vrijednost, *Max* = maksimalna vrijednost, *K-S* = rezultati Kolmogorov- Smirnovljevog testa, *p* = statistička značajnost razlike, *Asim.* = asimetričnost, *Spljošt.* = spljoštenost

Uvidom u deskriptivnu statistiku rezultata dobivenih Kolmogorov-Smirnovljevim testom vidimo da distribucije svih varijabli i njihovih subskala značajno odstupaju od normalnih. Međutim, svi koeficijenti asimetričnosti nalaze se unutar intervala vrijednosti od +/- 3, dok je vrijednost koeficijenta spljoštenosti unutar raspona od +/- 10. Ove vrijednosti opravdavaju korištenje parametrijskih metoda u daljnjoj analizi, kako sugerira Kline (2011). Iz prikazane Tablice 1 može se uočiti da je srednja vrijednost emocionalne ljubomore ($M = 4.27$, $SD = 1.6$) viša u usporedbi sa srednjim vrijednostima kognitivne ($M = 1.93$, $SD = 1.03$) i bihevioralne ljubomore ($M = 1.82$, $SD = 0.92$). Također, emocionalna ljubomora ima negativnu asimetriju distribucije rezultata, što se očituje kroz negativan koeficijent asimetričnosti. S druge strane, kognitivna i bihevioralna ljubomora imaju pozitivne koeficijente asimetričnosti, ukazujući na pozitivnu asimetriju distribucije. Ovi rezultati su u skladu s očekivanjima, jer prema autorima, skale kognitivne i bihevioralne ljubomore opisuju situacije izraženije ljubomore i manje su česte u usporedbi s emocionalnom ljubomorom (Pfeiffer i Wong, 1989). Distribucija rezultata za skalu direktnih taktika je također negativno asimetrična, dok su skale indirektnih taktika prisile i indirektnih taktika podilaženja pozitivno asimetrične. Možemo vidjeti da ljudi najviše u prosjeku koriste direktne taktike ($M = 5.16$, $SD = 1.26$), što nam pokazuje da većina parova preferira izravno komunicirati svoje želje partneru. Srednje vrijednosti za dimenziju anksioznosti ($M = 2.79$, $SD = 1.13$) i dimenziju izbjegavanja ($M = 1.96$, $SD = 0.91$) su nisko izražene u odnosu na teorijski raspon (1-7), i upućuju na to da većina sudionika pripada sigurnom tipu privrženosti što je u skladu s nalazima ranijih istraživanja (Kamenov i Jelić, 2003)

Kako bismo odgovorili na prvi problem istraživanja i utvrdili postoje li rodne razlike u subskalama ljubomore, korištenju taktika manipulacije i privrženosti proveden je t-test za nezavisne uzorke čiji su rezultati prikazani u Tablici 2.

Tablica 2

Rezultati *t*-testa između muškaraca i žena u korištenju taktika manipulacije, dimenzijama ljubomore i privrženosti ($N = 535$)

	Žene ($N = 347$)		Muškarci ($N = 188$)		<i>t</i>	<i>d</i>
	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>		
Indirektne taktike prisile	2.41	1.08	2.30	1.17	1.1	0.09
Direktne taktike	5.34	1.19	4.82	1.31	4.64**	0.42
Indirektne taktike za podilaženje	2.83	1.27	3.01	1.36	-1.56	-0.14
Anksioznost	2.84	1.12	2.71	10.34	1.25	0.11
Izbjegavanje	1.83	0.81	2.19	9.47	-4.08**	-0.39
Kognitivna ljubomora	1.89	0.96	2	1.15	-1.17	-0.11
Emocionalna ljubomora	4.44	1.56	3.94	1.62	3.49**	0.32
Bihevioralna ljubomora	1.82	0.88	1.83	0.98	-0.05	-0.01

Legenda: ** $p < .001$ *d* = vrijednost Cohenovog *d* (veličina učinka)

T-testom pronađena je statistički značajna razlika između muškaraca i žena za direktne taktike ($t(535) = 4.64$; $p < .001$), dimenziju izbjegavanja ($t(535) = -4.08$; $p < .001$) i emocionalnu ljubomoru ($t(535) = 3.49$; $p < .001$). Na temelju navedenih rezultata možemo reći da žene u odnosu na muškarce postižu viši rezultat za direktne taktike i emocionalnu ljubomoru, a muškarci u odnosu na žene viši rezultat za dimenziju izbjegavanja. Neophodno je naglasiti da su veličine efekta umjerene, pri čemu vrijednosti Cohenovog *d* variraju između 0.32 i 0.42, s najvišom vrijednosti za direktne taktike. Nije pronađena razlika između muškaraca i žena u indirektnim taktikama prisile, indirektnim taktikama podilaženja, anksioznoj dimenziji te kognitivnoj i bihevioralnoj ljubomori.

Nadalje, u svrhu odgovora na drugi i treći problem istraživanja, prije same hijerarhijske regresijske analize provjerene su bivarijatne korelacije između varijabli, a rezultati su vidljivi u Tablici 3.

Tablica 3*Korelacijska matrica varijabli uključenih u hijerarhijsku regresijsku analizu (N = 535)*

	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.
1. Rod	-										
2. Dob	.18**	-									
3. Duljinav	-.01	.47**	-								
4. ITPR	-.05	.04	.06	-							
5. DT	-.20**	.02	.06	.35**	-						
6. ITPO	.07	.05	.02	-.48**	.31**	-					
7. Ljk	.05	-.10*	-.16**	.34**	.06	.27**	-				
8. Lje	-.15**	-.10*	-.05	.27**	.28**	.14**	.31**	-			
9. Ljb	.01	-.07	-.09*	.49**	.10*	.31**	.53**	.32**	-		
10. Izbj	.19**	.07	-.13**	.25**	-.09*	.25**	.27**	.02	.11**	-	
11. Anx	-.05	-.07	-.14**	.50**	.18*	.34**	.52**	.38**	.48**	.31**	-

Legenda: * $p < .05$; ** $p < .01$, rod kodiran kao ženski = 0, muški = 1, Duljinav = duljina veze ITPR = indirektne taktike prisile, DT = direktne taktike, ITPO = indirektne taktike podilaženja, Ljk = kognitivna ljubomora, Lje = emocionalna ljubomora, Ljb = bihevioralna ljubomora, Izbj = izbjegavanje, Anx = anksioznost

Rezultati ukazuju na to da je pronađena statistički značajna pozitivna povezanost dimenzije anksioznosti sa svim taktikama manipulacije, što znači da će osobe s višim rezultatom na dimenziji anksioznosti u većoj mjeri koristiti indirektne taktike prisile ($r = .50$; $p < .01$), direktne taktike ($r = .18$; $p < .01$) i indirektne taktike za podilaženje ($r = .34$; $p < .01$). Povezanost s indirektnim taktikama prisile i podilaženja je umjereno visoka, a s direktnim taktikama niska. Također, dobivena je i niska pozitivna povezanost dimenzije izbjegavanja s indirektnim taktikama prisile ($r = .25$; $p < .01$) i indirektnim taktikama podilaženja ($r = .25$; $p < .01$) te vrlo niska negativna povezanost s direktnim taktikama ($r = -.09$; $p = .05$).

Nadalje, utvrđena je pozitivna povezanost dimenzije anksioznosti s kognitivnom ($r = .52$; $p < .01$), emocionalnom ($r = .38$; $p < .01$) i bihevioralnom ljubomorom ($r = .48$; $p < .01$). Sve tri povezanosti su umjereno visoke. Dobivena je i niska pozitivna povezanost dimenzije izbjegavanja s kognitivnom ($r = .27$; $p < .01$) i bihevioralnom ljubomorom ($r = .27$; $p < .01$) i bihevioralnom ljubomorom ($r = .27$; $p < .01$) i bihevioralnom ljubomorom ($r = .27$; $p < .01$).

= .11; $p < .01$). Između emocionalne ljubomore i dimenzije izbjegavanja nije pronađena statistički značajna povezanost.

Indirektne taktike prisile su pozitivno povezane s kognitivnom ($r = .35$; $p < .01$), emocionalnom ($r = .28$; $p < .01$) i bihevioralnom ljubomorom ($r = .49$; $p < .01$). Direktne taktike su pozitivno povezane s emocionalnom ($r = .28$; $p < .01$) i bihevioralnom ljubomorom ($r = .09$; $p = .03$). Između kognitivne ljubomore i direktnih taktika nije pronađena statistički značajna povezanost. Indirektne taktike podilaženja statistički su značajno pozitivno povezane s kognitivnom ($r = .26$; $p < .01$), emocionalnom ($r = .14$; $p < .01$) i bihevioralnom ljubomorom ($r = .31$; $p < .01$).

Prije samog računanja hijerarhijske regresijske analize provjerili smo multikolinearnost i Q-Q plot analizu distribucije rezultata s obzirom na to da to može utjecati na interpretaciju rezultata. Multikolinearnost između prediktorskih varijabli nije bila prisutna ($VIF < 10$; $Tolerance > 0.1$). Preduvjet za provedbu hijerarhijske regresijske analize o normalitetu reziduala je zadovoljen; uvidom u Q-Q plot subjektivno procjenjujemo da nema značajnijih odstupanja opaženih reziduala od teoretski distribuiranih rezultata po normalnoj krivulji (Prilog 1). Nakon provjere preduvjeta, a sa svrhom odgovaranja na treći problem, provedena je hijerarhijska regresijska analiza kako bi se ispitaio doprinos nekih sociodemografskih karakteristika, privrženosti i ljubomore u objašnjenju korištenja taktika manipulacije. Provedba hijerarhijske analize podijeljena je u dva koraka, pri čemu su u prvom koraku uvedene sociodemografske varijable (dob, rod i duljina veze) kako bi se kontrolirao njihov doprinos. U drugom koraku dodane su dimenzije anksioznost i izbjegavanje te sastavnice ljubomore (kognitivna, emocionalna i bihevioralna ljubomora). Rezultati tri hijerarhijske regresijske analize prikazani su u Tablici 4.

Tablica 4

Rezultati hijerarhijske regresijske analize s indirektnim taktikama prisile, direktnim taktikama i indirektnim taktikama za podilaženje kao kriterijima (N = 535)

Korak	Indirektne	Direktne taktike	Indirektne taktike
	taktike prisile		za podilaženje
	β	β	β
1			
Rod	-.053	-.202**	.062
Dob	.036	.031	.032
Duljina veze	.038	.043	.008
R	.079	.207**	.077
R ²	.006	.043**	.006
2			
Rod	-.054	-.144**	.045
Dob	.033	.058	.020
Duljina veze	.131*	.044	.083
Anksioznost	.299**	.149**	.188**
Izbjegavanje	.144*	-.096*	.159**
Kognitivna ljubomora	-.021	-.039	.029
Emocionalna ljubomora	.057	.228**	.010
Bihevioralna ljubomora	.340**	-.009	.195**
R	.610**	.357**	.422**
R ²	.372**	.128**	.178**
ΔR^2	.363**	.114**	.166**

Legenda: *p < .05; **p < .01, β = standardizirani regresijski koeficijenti, R= koeficijent determinacije, R²= koeficijent multiple determinacije, ΔR^2 = relativni doprinos u objašnjenju varijance kriterija, rod kodiran kao ženski = 0, muški = 1

Iz Tablice 4 može se vidjeti da je prvom regresijskom analizom u prvom koraku dobiveno da rod, dob i duljina veze ne doprinose objašnjenju varijance indirektna taktika prisile. U drugom su koraku dodane dimenzije anksioznost i izbjegavanje te kognitivna, emocionalna i bihevioralna ljubomora. Takav regresijski model pokazao se statistički značajnim i objašnjava ukupno 37.2 % varijance kriterija. Značajnim prediktorima pokazali su se dimenzije anksioznost i izbjegavanje, bihevioralna ljubomora i duljina veze. Točnije, osobe koje su dulje u vezi, osobe koje imaju višu izraženost izbjegavajuće i anksiozne privrženosti te postižu više rezultate na bihevioralnoj ljubomori će u većoj mjeri koristiti indirektna taktika prisile. Najboljim prediktorom indirektnih taktika prisile

pokazale su se bihevioralna ljubomora ($\beta = .340, p < .01$) i anksiozna privrženost ($\beta = .299, p < .01$).

U drugoj regresijskoj analizi, istim redoslijedom uvrštene su varijable kako bi se utvrdio njihov doprinos u objašnjenju varijance direktnih taktika manipulacije. U prvom koraku, nakon uvođenja sociodemografskih varijabli, regresijski se model pokazao statistički značajnim i njime je objašnjeno 4.3 % varijance kriterija. Značajnim prediktorom pokazao se rod. Točnije, žene češće koriste direktne taktike. U drugom koraku, uvođenjem varijabli anksiozne i izbjegavajuće privrženosti te kognitivne, emocionalne i bihevioralne ljubomore, regresijski model je statistički značajan i objašnjeno je 11.4 % dodatne varijance, odnosno ukupno 12.8 % varijance direktnih taktika. Uz rod, značajnim prediktorom postaju dimenzije anksioznost i izbjegavanje te emocionalna ljubomora. Drugim riječima, žene i osobe koje imaju višu izraženost anksiozne privrženosti i manju izraženost izbjegavajuće privrženosti te oni koji postižu viši rezultat na emocionalnoj ljubomori će češće koristiti direktne taktike. Najboljim prediktorom direktnih taktika se pokazala emocionalna ljubomora ($\beta = .228, p < .01$).

Trećom regresijskom analizom, ispitana je uloga istih varijabli u objašnjenju varijance indirektnih taktika za podilaženje. U prvom koraku dobiveno je da sociodemografske varijable ne doprinose objašnjenju varijance indirektnih taktika podilaženja. U drugom koraku, nakon ulaska varijabli izbjegavanje i anksioznost te kognitivna, emocionalna i bihevioralna ljubomora, regresijski model je statistički značajan i objašnjava 16.6 % varijance odnosno ukupno 17.8 % varijance kriterija. Značajnim prediktorima pokazale su se dimenzije anksioznost i izbjegavanje i bihevioralna ljubomora. Pojedinci koji imaju višu izraženost anksiozne i izbjegavajuće privrženosti i koji postižu viši rezultat na bihevioralnoj ljubomori u većoj će mjeri koristiti indirektnih taktika podilaženja. Najboljim prediktorom indirektnih taktika za podilaženje se pokazala bihevioralna ljubomora ($\beta = .195, p < .01$) i anksiozna privrženost ($\beta = .188, p < .01$).

Rasprava

Prvi problem u ovom istraživanju bio je ispitati postoji li razlika između žena i muškaraca u korištenju taktika manipulacije, ljubomori i privrženosti u romantičnim vezama. Prva hipoteza, da će žene u značajno većoj mjeri koristiti indirektne taktike prisile i direktne taktike i da neće postojati značajna razlika u korištenju indirektnih taktika za podilaženje između žena i muškaraca, djelomično je potvrđena. Dobiveno je da žene češće koriste direktne taktike. Takav nalaz dobiven je i u istraživanju Butković i Bratka (2009) gdje su istraživanjem taktika manipulacija na parovima blizanaca utvrdili da žene češće koriste direktne taktike i da nema značajnih razlika kod muškaraca i žena u korištenju indirektnih taktika za podilaženje. Sličan su nalaz dobile i Bošković (2020) i Groznica (2023). Direktne taktike manipulacije možemo opisati kao razumne, nekonfliktne i jasne taktike (Steil i Weltman, 1992) kojima se nastoji postići ono što želimo kroz iskazivanje molbe ili poticanje pozitivnih emocija, pa su samim time i društveno najviše prihvaćene jer se jasno komuniciraju očekivanja ili želje od partnera. Iz tog razloga nije iznenađujuće da se one češće koriste u interakciji s osobama suprotnog spola (Butković i Bratko, 2009). Steil i Hillman (1993) su proučavali preferencije američkih, japanskih i korejskih studenata glede percipirane učinkovitosti direktnih i indirektnih taktika te su utvrdili da su sve skupine, bez obzira na rod i kulturu, više preferirale direktne taktike.

U nekim istraživanjima dobiveno je kako su žene sklonije korištenju indirektnih taktika za prisilu (Bošković, 2020; Butković i Bratko, 2009), što u našem istraživanju nije slučaj. Isti takav nalaz dobiven je u istraživanju Groznice (2023), koja je napomenula da bi razlog toga mogao biti socijalna poželjnost odgovaranja. Odnosno, postoji mogućnost da su sudionici umanjivali svoje priznanje o upotrebi indirektnih taktika prisile zbog svijesti o nepoželjnosti takvih postupaka, osjećaja stida vezanog uz njihovo korištenje ili možda nisu bili svjesni da ih uopće primjenjuju. Također, danas se sve više teži ravnopravnijim odnosima između muškaraca i žena, što može dovesti do smanjenja razlika u ponašanju, uključujući i korištenje određenih manipulativnih taktika.

Nadalje, nalaz da nema značajnih razlika u korištenju indirektnih taktika za podilaženje između muškaraca i žena dobiven je i u drugim istraživanjima (Bošković, 2020; Butković i Bratko, 2009). Jedno od objašnjenja može biti da se taktike podilaženja

češće koriste u formalnim i poslovnim interakcijama, što bi moglo objasniti zašto se u romantičnim vezama one manje primjenjuju u usporedbi s drugim taktikama (Steil i Weltman, 1992). Također, Cowan i suradnici (1984) navode da kad muškarci i žene dosegnu dovoljnu zrelost za intimne odnose, strategije poput indirektnih taktika podilaženja postaju manje učinkovite. U tom trenutku partneri usvajaju prilagodljivije strategije koje odgovaraju moći, statusu i karakteristikama ciljeva i osoba s kojima su u vezi.

Druga hipoteza samo je djelomično potvrđena, odnosno dobiveno je da muškarci postižu viši rezultat od žena na dimenziji izbjegavanja, što je u skladu s nalazima ostalih istraživanja (Collins i Read, 1990; Cokarić, 2006; Cross i sur., 2000; Cross i Madson, 1997; Pantić, 2006), dok na dimenziji anksioznosti nije pronađena razlika između muškaraca i žena, što nije u skladu s nalazima ranijih istraživanja, u kojima je dobiveno da žene iskazuju više razine anksioznosti (Ručević i Mihalj, 2013). Kod muškaraca s izbjegavajućim stilom privrženosti češće prevladavaju negativne nego pozitivne emocije (Del Toro, 2012). Imaju poteškoće u potpunom otvaranju i oslanjanju na druge, te zbog nedostatka povjerenja, intimnosti i predanosti, mogu potaknuti sličan obrazac ponašanja kod partnera. Muškarci s izraženim izbjegavajućim stilom privrženosti doživljavaju manju razinu emocionalne boli, a njezin učinak kod njih je kraći (Simpson, 1990). Takav nalaz povezan je i s teorijom socijalnih uloga (Eagly i Wood, 2012), prema kojoj do rodni razlika u ljudskom ponašanju dolazi zbog rodni uloga i vjerovanja povezanih s tim ulogama (Eagly i Wood, 1999; Wood i Eagly, 2002). Tako muškarci i žene usvajaju različite sustave vjerovanja o svojim rodnim ulogama u npr. romantičnim vezama, gdje se kod muškaraca očekuje inhibiranje emocionalnih stanja i veća neovisnost (Feeney i Noller, 1996). Kao što je spomenuto, nije utvrđena značajna razlika između muškaraca i žena na dimenziji anksioznosti. Važno je istaknuti da dosadašnji nalazi istraživanja o razlikama između rodova u različitim dimenzijama i/ili stilovima privrženosti nisu uvijek konzistentni. Naime, Del Giudice (2011) smatra da, iako postoje konzistentne razlike između rodova u privrženosti, rezultati istraživanja mogu biti iskrivljeni zbog različitih varijabli poput distribucije i vrste uzorka, geografske lokacije, dobi ispitanika te asimetrične raspodjele rezultata. Samim time, moguće je da su rezultati ovog istraživanja izobličeni zbog toga jer se radi o uzorku mladih i to pretežito studenata, pa su razlike koje su nekad postojale manje izražene kod obrazovanih osoba i novih generacija

(Jakovljević, 2019). Time bi se moglo objasniti zašto nije dobivena razlika u rodu na dimenziji anksiozne privrženosti.

Treća hipoteza djelomično je potvrđena te je dobiveno da žene izražavaju veći stupanj emocionalne ljubomore i da nema razlike između muškaraca i žena u kognitivnoj ljubomori, no nije dobivena razlika između muškaraca i žena u bihevioralnoj ljubomori. Da žene izražavaju veću razinu emocionalne ljubomore u skladu je s istraživanjima Güçlü i suradnika (2017), Elphinstona i suradnika (2011) te Vidović (2017). Također, u skladu je i s evolucijskim istraživanjima koja dosljedno pokazuju da su žene više uznemirene emocionalnom ljubomorom (Brase i sur., 2004; Buss i sur., 1992; Kuhle i sur., 2009; Pavela i Šimić, 2012). Sukladno rezultatima istraživanja Southard i Abel (2010), u ovom istraživanju nije pronađena razlika između muškaraca i žena u kognitivnoj ljubomori. Nadalje, rodne razlike nisu pronađene u bihevioralnoj ljubomori, što nije u skladu s našim očekivanjima. Karakurt (2001) je to objasnio na način da se bihevioralna ljubomora može lakše kontrolirati od kognitivne i emocionalne ljubomore, pa bi to mogao biti razlog zašto nije došlo do razlike između muškaraca i žena u bihevioralnoj ljubomori. Međutim, nedosljedni nalazi otežavaju donošenje čvrstih zaključaka o rodnim razlikama u ljubomori (DeSteno i sur., 2002; Edlund i Sagarin, 2009).

Drugi problem bio je ispitati odnos taktika manipulacije, ljubomore i privrženosti u romantičnim vezama. Prva hipoteza samo je djelomično potvrđena te je dobivena pozitivna povezanost dimenzije anksioznosti sa svim taktikama manipulacije, a dimenzija izbjegavanja različito je povezana s taktikama manipulacije. Odrasli koji postižu visoki rezultat na dimenziji anksioznosti opsesivno žele više bliskosti i veću sigurnost sa svojim romantičnim partnerima, ali se također brinu da ih njihovi partneri ne vole istinski i da bi ih mogli ostaviti te stoga koriste ekstremne strategije za kontrolu i smanjenje svojih negativnih emocija (Fletcher i sur., 2013). Opisane karakteristike takvih pojedinaca mogu potaknuti češću primjenu svih taktika s ciljem osiguranja željene bliskosti s partnerom. Iste takve rezultate dobila je i Groznica (2023), dok su Opat Jozić i Ombla (2018) dobile da anksiozni pojedinci češće upotrebljavaju samo indirektno taktike za podilaženje, a povezanost s ostalim taktikama manipulacije nije pronađena. Nadalje, iako smo očekivali pozitivnu povezanost dimenzije izbjegavanja sa svim taktikama manipulacije, dobivena je negativna povezanost dimenzije izbjegavanja s direktnim taktikama i pozitivna povezanost s indirektnim taktikama prisile i podilaženje. Takvu pozitivnu povezanost

dimenzije izbjegavanja s indirektnim taktikama prisile i podilaženja dobila je i Groznica (2023). Odrasli koji postižu visok rezultat na dimenziji izbjegavanja imaju tendenciju da se osjećaju nelagodno zbog emocionalne bliskosti, ne žele postati međuovisni o svojim romantičnim partnerima, više vole biti neovisni i samopouzđani i koriste strategije za potiskivanje svojih neugodnih emocija kada su uzrujani (Fletcher i sur., 2013). Gledajući dobiveni nalaz iz takvog stajališta, pojedinci s izbjegavajućim stilom privrženosti pokazuju sklonost odbijanju bliskosti i teže neovisnosti, što rezultira manjom vjerojatnošću korištenja direktnih strategija za izražavanje svojih želja partneru. Umjesto toga, ti pojedinci se često koriste neizravnim taktikama kako bi izbjegli direktnu interakciju s drugima, istovremeno osiguravajući svoju neovisnost i zadovoljavanje vlastitih potreba (Groznica, 2023). Opat (2017) je u svom istraživanju dobila da je izbjegavanje u ljubavnim odnosima negativno povezano s korištenjem indirektnih taktika za prisilu. Razlog takvim rezultatima mogao bi ležati u tome što taktike prisile predstavljaju prilično oštre metode manipulacije koje zahtijevaju visoku emocionalnu angažiranost u odnosu. Stoga je korisno provesti dodatna istraživanja kako bismo bolje razumjeli povezanost između privrženosti i taktika manipulacije. Iz toga proizlazi da pojedinci koji postižu više rezultate na dimenzijama izbjegavanja i anksioznosti vjerojatno imaju manje sigurnu privrženost, što ih čini sklonijima korištenju strategija ponašanja koje nisu adekvatne.

Hipoteza 2b pretpostavila je pozitivnu povezanost dimenzija ljubomore sa svim taktikama manipulacije. Kognitivna, emocionalna i bihevioralna dimenzija su pozitivno povezane s indirektnim taktikama prisile i podilaženja, dok su direktne taktike pozitivno povezane s emocionalnom i bihevioralnom ljubomorom. Ovo je prvo istraživanje koje je dovelo u odnos dimenzije ljubomore i taktike manipulacije te se samim time ukazuje na potrebu daljnjeg istraživanja. Povezanost između kognitivne, emocionalne i bihevioralne ljubomore i indirektnih taktika prisile i podilaženja sugerira da pojedinci, koji iskazuju više razine ljubomore, emocionalno su više uključeni u vezu i pokazuju određeno ponašanje povezano s ljubomorom (poput provjera ili ljubomornih ispada), skloniji su koristiti suptilnije strategije manipulacije kako bi ostvarili svoje ciljeve ili manipulirali situacijama u vezi. Indirektne taktike prisile i podilaženja mogu im omogućiti da suptilno ostvare kontrolu ili izraze svoje osjećaje ljubomore, izbjegavajući izravni sukob ili konfrontaciju. S druge strane, pozitivna povezanost direktnih taktika manipulacije s

emocionalnom i bihevioralnom dimenzijom ljubomore ukazuje na to da su pojedinci koji izražavaju veću emocionalnu ljubomoru ili pokazuju izraženije ponašanje povezano s ljubomorom skloniji koristiti direktnije strategije manipulacije. Direktno taktike mogu im omogućiti da izravno izraze svoje osjećaje, traže promjene u partnerovom ponašanju, postavljaju ultimatum i kontroliraju situaciju kako bi smanjili nesigurnost. Korištenjem direktnih taktika, ljubomorne osobe nastoje dobiti uvjerenja, potvrdu ljubavi i osjećaj sigurnosti, te kontrolirati ponašanje partnera kako bi se zaštitile od potencijalne prijetnje njihovoj vezi.

Hipoteza 2c je djelomično potvrđena, dobivena je pozitivna povezanost dimenzije anksioznosti s kognitivnom, emocionalnom i bihevioralnom ljubomorom, dok je dimenzija izbjegavanja pozitivno povezana samo s kognitivnom i bihevioralnom ljubomorom. Neke su studije dale preciznu potvrdu o tome kako su različiti stilovi privrženosti povezani s različitim vrstama ljubomore. Ove su studije pokazale kako su pojedinci s anksioznim i izbjegavajućim stilovima privrženosti pokazali veću razinu kognitivne ljubomore (Guerrero, 1998; Rydell i Bringle, 2007). Pozitivna povezanost između izbjegavajuće privrženosti i kognitivne ljubomore dodatno je potvrđena rezultatima dobivenim u novijoj studiji u kojoj je za osobe s izbjegavajućim stilovima privrženosti dobiveno da doživljavaju znatno više ljubomore u usporedbi s pojedincima sa sigurnim stilovima privrženosti (Güclü i sur., 2017). Dok je pozitivna povezanost između anksiozne privrženosti i emocionalne ljubomore dodatno potvrđena studijama koje su proveli Knobloch i suradnici (2001). Činjenica da se emocionalna ljubomora dosljedno povezuje s pozitivnim individualnim karakteristikama i/ili aspektima veze čini njezinu pozitivnu povezanost s anksioznom privrženošću zanimljivom i vrijednom daljnjeg istraživanja. Moguće objašnjenje za pozitivnu povezanost anksiozne privrženosti s određenim vrstama ljubomore može se pronaći u ambivalentnoj prirodi koja karakterizira pojedince s anksioznim stilom privrženosti (Brennan i sur., 1998; Joel i sur., 2011). Ambivalentnost koja karakterizira pojedince s anksioznom privrženošću može biti razlog zašto je otkriveno da te osobe izražavaju i emocionalnu i kognitivnu ljubomoru u ovoj i prethodnim studijama (Knobloch i sur., 2001; Rydell i Bringle, 2007). Nadalje, pozitivna povezanost između bihevioralne ljubomore i anksiozne privrženosti dobivena je u istraživanju Rodriguez i suradnika (2015), kao i u istraživanju Banko (2023), koja je također dobila i pozitivnu povezanost izbjegavajuće dimenzije i bihevioralne ljubomore.

U ovom istraživanju nije dobivena negativna povezanost emocionalne ljubomore i izbjegavajuće dimenzije koja se dobiva u većini istraživanja (Dominguez-Pereira, 2018; Rydell i Bringle, 2007). Mogući razlog tome može se objasniti razlikom u pristupu konstrukciji korištenih subskala, odnosno razlika u „potencijalno“ nasuprot „stvarno“. Naime, dok je emocionalna ljubomora procijenjena kroz scenarije koji su postavljali pitanje kako bi osoba reagirala u situacijama koje bi mogle predstavljati prijatnu partnerovom interesu za drugu osobu, kognitivni i bihevioralni aspekti ljubomore oslanjali su se na stvarna iskustva sudionika, kao što su razmišljanje o tome koliko često pojedinac sumnja da je partner nevjeran ili koliko često poduzima određene radnje poput pretraživanja partnerovih osobnih stvari (Kovačević, 2021). Očito je da je spremnost za emocionalnu reakciju na moguće prijatne u vezi bitno različita od konkretnog ljubomornog ponašanja ili aktivnog razmišljanja o partneru na ljubomoran način. Dok su prve dvije dimenzije povezane s "sumnjičavom" vrstom ljubomore (Rydell i Bringle, 2007), emocionalna ljubomora zapravo predstavlja afektivni odgovor na određenu situaciju (Attridge, 2013).

S ciljem provjere trećeg problema provedene su tri hijerarhijske regresijske analize. Rezultati vezani uz indirektne taktike prisile pokazuju da dimenzije privrženosti, bihevioralna ljubomora te duljina veze objašnjavaju 37.2 % varijance kriterija. Dobiveno je da će osobe koje su dulje u vezi, koje imaju višu izraženost anksiozne i izbjegavajuće privrženosti i koje postižu više rezultate na bihevioralnoj ljubomori češće koristiti indirektne taktike prisile. Collins i Feeney (2000) su naglasili da u situacijama stresa, anksiozno privržene osobe traže podršku najčešće putem durenja ili indirektnog naslućivanja, što je opis indirektnih taktika za prisilu. S druge strane, osobe s izbjegavajućim stilom privrženosti obično izbjegavaju konflikte i situacije koje ih mogu dovesti u neugodnost ili izazvati stres. One se često osjećaju nesigurno u interpersonalnim situacijama i pokušavaju izbjeći suočavanje s problemima. Stoga, umjesto da koriste taktike manipulacije koje zahtijevaju direktnu interakciju ili konfrontaciju s drugima, oni će češće koristiti indirektne taktike kako bi izbjegli sukobe ili određeni kontakt s drugima. Samim time što je ovo prvo istraživanje koje dovodi u odnos bihevioralnu ljubomoru i taktike manipulacije, doprinos bihevioralne ljubomore u objašnjenju varijance indirektnih taktika prisile mogao bi se objasniti na način da bihevioralna ljubomora potiče osobe da poduzimaju radnje kako bi kontrolirali situaciju, no te radnje ne moraju uvijek biti

otvorene ili direktne, već mogu biti i indirektne, pa im takve taktike omogućuju da izbjegnu otvoreni sukob, kontroliraju situaciju na suptilan način ili ih koriste kako bi smanjili osjećaj nesigurnosti u vezi.

Rezultati koji se odnose na direktne taktike pokazuje da sociodemografska varijabla rod objašnjava ukupno 4.3 % varijance kriterija te je dobiveno kako žene više koriste direktne taktike. Zatim, rod, dimenzija anksioznost i izbjegavanje i emocionalna ljubomora objašnjavaju dodatnih 11.4 % varijance kriterija te je pokazano da će žene i osobe koje imaju višu izraženost anksiozne privrženosti i manju izraženost izbjegavajuće privrženosti te postižu viši rezultat na emocionalnoj ljubomori češće koristiti direktne taktike. Negativna povezanost može se objasniti time da će osobe s izbjegavajućim obrascem ponašanja vjerojatno manje koristiti direktne taktike jer imaju tendenciju oslanjanja samo na sebe i imaju negativan model prema drugima. Stoga će rijetko izravno tražiti nešto od drugih. S druge strane, anksiozne osobe, koje su nesigurne u sebe i imaju veću potrebu za odobravanjem, vjerojatnije će izravno tražiti potporu od drugih jer imaju negativnu sliku o sebi (Groznicica, 2023). Povezanost direktnih taktika manipulacije s emocionalnom ljubomorom može se objasniti kroz način na koji osobe izravno izražavaju svoje osjećaje nesigurnosti, straha i tjeskobe te pokušavaju utjecati na ponašanje svojih partnera kako bi se nosile s tim emocijama. Ove taktike omogućuju izravno suočavanje s izvorom nesigurnosti, traženje potvrde ljubavi i kontrole nad situacijom te jasno komuniciranje svojih osjećaja i očekivanja.

Rezultati vezani uz indirektne taktike za podilaženje pokazuju da dimenzije anksioznost i izbjegavanje i bihevioralna ljubomora objašnjavaju 17.8 % varijance kriterija te je potvrđeno kako će pojedinci koji imaju višu izraženost anksiozne i izbjegavajuće privrženosti te koji postižu viši rezultat na bihevioralnoj ljubomori češće koristiti tu vrstu taktike. Indirektne taktike za podilaženje dovode do postizanje željenih ciljeva putem udovoljavanja i "kupovanja" partnera (kroz šarm ili komplimente) te će se one vjerojatnije intenzivnije koristiti kod osoba koje teže održavanju bliskosti i pažnje svog partnera te se neprestano boje gubitka istih. Stoga, anksiozni pojedinci primjenjuju strategije ugađanja kako bi osigurali odobravanje svojih partnera i tako postigli ono što žele (Opat, 2017). Izbjegavajuća privrženost je povezana s korištenjem indirektnih taktika za podilaženje na način da ove taktike omogućuju osobama da održavaju emocionalnu distancu i zadržavaju kontrolu nad svojim emocionalnim stanjem. Indirektne taktike

omogućuju osobama s izbjegavajućim stilom privrženosti da ostvare svoje ciljeve i potrebe bez suočavanja s neugodnostima koje dolaze s direktnim izražavanjem osjećaja i potreba. Nadalje, povezanost indirektnih taktika za podilaženje s bihevioralnom ljubomorom mogla bi se objasniti time da ta vrsta taktike omogućava ljubomornim osobama da upravljaju svojim nesigurnostima i percipiranim prijetnjama na suptilne načine. Također, omogućava im i izbjegavanje otvorenih sukoba. Korištenjem indirektnih metoda, ljubomorne osobe mogu pokušati utjecati na ponašanje partnera i smanjiti vlastite ljubomorne osjećaje bez direktnog izražavanja svojih potreba.

Iako taktike manipulacije tek doživljavaju svoj istraživački rast, rezultati sugeriraju važnost daljnjeg istraživanja i povezivanja tih taktika s drugim varijablama, kao npr. s nasiljem u vezi, mračnom trijadom i samopoštovanjem, jer vidimo kako je objašnjen relativno mali postotak varijance pojedinih taktika. Prema svemu navedenome vidimo kako indirektno prisile i indirektno podilaženje najbolje predviđaju jednaki prediktori, a to su bihevioralna ljubomora i anksiozna privrženost. S druge strane, direktne taktike najbolje predviđa emocionalna ljubomora. Nadalje, vidimo kako su dimenzije privrženosti snažniji prediktori indirektnih taktika prisile i podilaženja u odnosu na direktne taktike. Očekivalo se da bi dimenzije ljubomore mogle biti povezane s taktikama manipulacije te je samim time prediktorski doprinos emocionalne i bihevioralne ljubomore logičan. Međutim, neočekivan je nalaz da kognitivna ljubomora nije bila prediktor ni jedne taktike manipulacije, samim time potreba su dodatna istraživanjima.

Nedostaci, implikacije i prijedlozi za buduća istraživanja

Važno je razmotriti i neka ograničenja ovog istraživanja koja bi mogla utjecati na valjanost zaključaka koje smo izveli. Iako online metoda omogućuje prikupljanje većeg broja ispitanika, važno je napomenuti da je broj sudionika u ovom istraživanju i dalje mali te bi za buduća istraživanja trebalo razmotriti uključivanje većeg broja sudionika. Također, važno je istaknuti da je u istraživanju sudjelovalo nedovoljno muških ispitanika u usporedbi s brojem ženskih ispitanika, što može utjecati na reprezentativnost rezultata, na način da ograničava njihovu generalizaciju. Stoga je važno da buduća istraživanja imaju jednak broj muškaraca i žena kako bi se poboljšala interpretacija rezultata te mogućnost generalizacije. Jedan od nedostataka ovog istraživanja je i prigodan uzorak

ispitanika i velika zastupljenost studentske populacije u uzorku. Ograničenje vezano uz prigodan uzorak je restrikcija raspona i suženje varijance varijabli koja su se mjerila (asimetrične distribucije), što ima direktne posljedice na veličine dobivenih korelacija. Samim time, u budućim istraživanjima trebalo bi uključiti reprezentativnije uzorke mladih odraslih ljudi tako da se obuhvate i osobe nešto starije dobi kao i nižeg stupnja obrazovanja. Također, postoji mogućnost da su oba partnera u ljubavnom odnosu ispunjavala upitnik, iako je bilo jasno navedeno da upitnik treba ispuniti samo jedan sudionik iz veze. Ovo bi se moglo kontrolirati tako da se na kraju ankete od svakog sudionika zatraži potvrda da drugi partner iz veze nije sudjelovao u ispunjavanju upitnika. Nadalje, moguće je da su istraživanju pristupili oni pojedinci koji su zadovoljni svojim odnosom, što također može utjecati na reprezentativnost podataka. Dodatno, prikupljanje podataka putem interneta ima svoje nedostatke. Glavni nedostatak je što istraživač nema kontrolu nad procesom prikupljanja podataka jer nije prisutan. To znači da istraživač ne može biti siguran na koji način će sudionici ispuniti upitnik. Sudionici mogu brzopleto odgovarati kako bi što prije završili s rješavanjem ili im neka pitanja možda neće biti jasna, a neće biti nikoga da im pruži dodatna pojašnjenja. Također, važno je uzeti u obzir da su korišteni mjerni instrumenti u istraživanju temeljeni na samoprocjeni, što omogućuje sudionicima da daju odgovore koji su socijalno poželjni, čak i uz garantiranu anonimnost. Ovaj potencijalni izvor pristranosti treba imati na umu prilikom svih istraživanja ovog tipa, osobito kada se istražuju delikatni konstrukti poput ljubomore i korištenja taktika manipulacije. Još jedno ograničenje je povezano s mjerenjem ljubomore i manipulacije. Ovo istraživanje se oslanjalo ili na hipotetske scenarije u kojima sudionici pokušavaju zamisliti sebe u situacijama i zatim pokušavaju predvidjeti kako bi se mogli osjećati ili reagirati, ili na retrospektivno prisjećanje. Ovo se smatra metodološkim ograničenjem jer reakcije na hipotetske scenarije mogu biti netočne reprezentacije onoga kako će se ljudi osjećati i reagirati u stvarnim emocionalnim situacijama. Na primjer, postoji puno literature o emocionalnom predviđanju koja sugerira da su ljudi često netočni u predviđanju emocionalnih osjećaja u raznim situacijama (npr. Totterdell i sur., 1997; Wilson i Gilbert, 2005). Kada je u pitanju mjerenje manipulacije, buduća istraživanja bi mogla koristiti skup zadataka koji sadrže konkretne primjere situacija. Ti zadaci bi potaknuli sudionika da preciznije izvijesti o svojim postupcima u svakom pojedinom slučaju u kojem želi postići željeno ponašanje

partnera. Ovo bi bilo efikasnije od dosadašnjeg pristupa koji se oslanjao na zamišljanje situacija i opisivanje općenitih taktika koje bi se koristile. Budući da su istraživanja o taktikama manipulacije na hrvatskom uzorku izuzetno rijetka, važno je istražiti njihovu vezu s mnogim ključnim varijablama koje su bitna za ljubavni odnos. Neka od njih su dovedena u odnos u ovom radu, no trebala bi dodatna znanstvena potvrda njihova odnosa te bi bilo zanimljivo ispitati povezanost korištenja taktika manipulacije s nekim drugim varijablama poput zadovoljstva vezom, nevjerom, samopoštovanjem, itd. Nadalje, istraživanje je usmjereno na pojedince, no bilo bi izuzetno korisno i zanimljivo dobiti podatke od oba partnera kako bismo istražili kako doživljavaju ljubomoru te koje taktike manipulacije koriste. Konačno, ovaj rad je transverzalno istraživanje, pa na temelju dobivenih rezultata ne možemo donositi kauzalne zaključke među ispitivanim varijablama.

Unatoč navedenim ograničenjima, u okviru ovog rada je prvi put istražen odnos ljubomore, taktika manipulacije i privrženosti u bliskim odnosima općenito. Posljedice povezanosti ljubomore s taktikama manipulacije mogu biti značajne za razumijevanje dinamike ljubavnih odnosa. Samim time, važno je proučavanja povezanosti između ljubomore i taktika manipulacije radi boljeg razumijevanja mehanizama koji leže u osnovi problematičnih aspekata ljubavnih odnosa. Identificiranje ove veze može pomoći u razvoju strategija za prevenciju ili intervenciju u takvim situacijama kako bi se osiguralo zdravije i stabilnije partnerstvo. Također, vidimo kako dimenzije anksioznosti i izbjegavanja imaju bitnu ulogu u objašnjenju korištenja manipulativnih taktika. Stoga je ključno osigurati edukacije o važnosti privrženosti, kako među roditeljima, tako i među djecom i mladima, jer one mogu pozitivno utjecati na sveukupni razvoj pojedinca.

Zaključak

Ovim istraživanjem želio se dobiti bolji uvid u odnos ljubomore, privrženosti i korištenja taktika manipulacije u romantičnim vezama. Dobiveni rezultati ukazuju da žene više koriste direktne taktike i iskazuju više razine emocionalne ljubomore, dok muškarci imaju viši rezultat na dimenziji izbjegavanja. Nadalje, dobivena je pozitivna povezanost sve tri taktike manipulacije s dimenzijom anksiozne privrženosti, dok su indirektne taktike prisile i podilaženja bile pozitivno povezane s dimenzijom izbjegavajuće privrženosti, a direktne taktike negativno povezane s tom dimenzijom.

Zatim, indirektne taktike prisile i podilaženja su bile pozitivno povezane sa sve tri dimenzije ljubomore, a direktne taktike su bile pozitivno povezane s emocionalnom i bihevioralnom ljubomorom. Nadalje, dimenzija anksiozne privrženosti je bila pozitivno povezana sa svim dimenzijama ljubomore, dok je dimenzija izbjegavajuće privrženosti bila pozitivno povezana s kognitivnom i bihevioralnom ljubomorom. Provedenom hijerarhijskim regresijskim analizama objašnjeno je ukupno 37.2 % varijance indirektnih taktike prisile, 12.8 % varijance direktnih taktika i 17.8 % varijance indirektnih taktika za podilaženje. Najboljim prediktorom indirektnih taktika prisile i podilaženja pokazala se bihevioralna ljubomora i anksiozna privrženost, dok se najboljim prediktorom direktnih taktika pokazala emocionalna ljubomora.

Literatura

- Ainsworth, M. D. S., Bell, S. M. i Stayton, D. (1974). Infant-mother attachment and social development. U: M.P. Richards (Ur.), *The introduction of the child into a social world* (str. 99-135). Cambridge University Press.
- Ainsworth, M. D. S., Blehar, M. C., Waters, E. i Wall, S. (1978). *Patterns of attachment: A psychological study of the strange situation*. Erlbaum.
- Ainsworth, M. D. S. i Wittig, B. A. (1969). Attachment and the exploratory behaviour of one-year-olds in a strange situation. U: B. M. Foss (Ur.), *Determinants of infant behavior* (str. 113-136). Tavistock/Routledge.
- Attridge, M. (2013). Jealousy and relationship closeness: Exploring the good (reactive) and bad (suspicious) sides of romantic jealousy. *SAGE open*, 3(1).
- Aylor, B. i Dainton, M. (2001). Antecedents in romantic jealousy experience, expression, and goals. *Western Journal of Communication (includes Communication Reports)*, 65(4), 370-391.
- Bacon, A. M. i Regan, L. (2016). Manipulative relational behaviour and delinquency: sex differences and links with emotional intelligence. *The Journal of Forensic Psychiatry i Psychology*, 27(3), 331-348.
- Bartholomew, K. i Horowitz, L. M. (1991). Attachment styles among young adults: A test of a four-category model. *Journal of Personality and Social Psychology*, 61, 226-244.
- Berk, L. E. (2007). *Psihologija cjeloživotnog razvoja*. Naklada Slap.
- Blažeka Kokorić, S. i Gabrić, M. (2009). Razlike u ljubavnim vezama studenata sa sigurnim i nesigurnim stilovima privrženosti. *Ljetopis socijalnog rada*, 16(3), 551-572.
- Bowlby, J. (1969). *Attachment and loss: Vol. 1. Attachment*. Basic Books.
- Bowlby, J. (1973). *Attachment and loss: Vol. 2. Separation. Anxiety and anger*. Basic Books.
- Bowlby, J. (1977). The making and breaking of affectional bonds. *British Journal of Psychiatry*, 130, 201-210.
- Bowlby, J. (1980). *Attachment and loss: Vol. 3. Attachment and loss*. Basic Books.
- Bošković, A. (2020). *Emocionalna inteligencija i taktike manipulacije u ljubavnim vezama*. Doktorska disertacija. Odsjek za psihologiju Sveučilišta u Zadru.
- Brase, G., Capar, D. i Voracek, M. (2004). Sex differences in response to relationships threats in England and Romania. *Journal of Social and Personal Relationships*, 21(6), 763-778.
- Brennan, K. A., Clark, C. L. i Shaver, P. R. (1998). Self-report measures of adult romantic attachment: An integrative overview. U J. A. Simpson i W. S. Rholes (Ur.), *Attachment theory and close relationships* (str. 46-76). Guilford.

- Bringle, R. i Buunk, B. (1985). Jealousy and social behaviour. *Review of Personality and Social Psychology*, 6, 285-303.
- Bryson, J. B. (1991). Modes of response to jealousy-evoking situations. U: P. Salovey (Ur.), *The psychology of jealousy and envy* (str. 178–207). Guilford Press.
- Bukač, I. (2019). *Odnos mračne tetrade, zadovoljstva vezom i privrženosti partneru*. Doktorska disertacija. Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Osijeku.
- Buunk, B. (1981). Jealousy in sexually open marriages. *Alternative Lifestyles*, 4, 357-372.
- Buunk, B. (1982). Anticipated sexual jealousy: Its relationship to self-esteem, dependency, and reciprocity. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 8(2), 310-316.
- Buunk, B. P. (1997). Personality, birth order, and attachment styles as related to various types of jealousy. *Personality and Individual Differences*, 23, 997-1006.
- Buunk, A. P. i Dijkstra, P. (2006). Temptations and Threat: Extradynadic Relations and Jealousy. U: A. L. Vangelisti i D. Perlman (Ur.), *The Cambridge handbook of personal relationships* (str. 533–555). Cambridge University Press.
- Buunk, B. i Hupka, R. B. (1987). Cross cultural differences in the elicitation of sexual jealousy. *Journal of Sex Research*, 23, 12-22.
- Buunk, B.P., Angleitner, A., Oubaid, V. i Buss, D.M. (1996). Sex differences in jealousy in evolutionary and cultural perspective: Tests from the Netherlands, Germany, and the United States. *Psychological Science*, 7(6), 359-362.
- Buss, D. M. (1987). Selection, evocation, and manipulation. *Journal of Personality and Social Psychology*, 53(6), 1214–1221.
- Buss, D. M. (1995). Evolutionary Psychology: A New Paradigm for Psychological Science. *Psychological Inquiry*, 6(1), 1–30.
- Buss, D. M. (2000). *The dangerous passion: Why jealousy is as necessary as love and sex*. The Free Press.
- Buss, D. M. (2013). Sexual jealousy. *Psychological Topics*, 2, 155-182.
- Buss, D. M., Gomes, M., Higgins, D. S. i Lauterbach, K. (1987). Tactics of manipulation. *Journal of Personality and Social Psychology*, 52(6), 1219-1229.
- Buss, D.M., Larsen, R., Westen, D. i Semmelroth, J. (1992). Sex differences in jealousy: Evolution, physiology, and psychology. *Psychological Science*, 3(6), 251-255.
- Butković, A. i Bratko, D. (2007). Family study of manipulation tactics. *Personality and Individual Differences*, 43, 791–801.
- Butković, A. i Bratko, D. (2009). Spolne razlike u taktikama manipulacije – istraživanje parova blizanaca. *Suvremena psihologija*, 12(2), 271-281.
- Clanton, G. (1989). Jealousy in American culture, 1945-1985. U: D. D. Franks i E. D. McCarthy (Ur.), *The sociology of emotions* (str. 179-199). JAI Press.
- Clanton, G. i Smith, L.G. (1998). *Jealousy*. University Press of America Inc.

- Collins, N. L. i Feeney, B. C. (2000). A safe haven: an attachment theory perspective on support seeking and caregiving in intimate relationships. *Journal of personality and social psychology*, 78(6), 1053-1073.
- Collins N. L. i Read S. J. (1990). Adult attachment, working models, and relationship quality in dating couples. *Journal of Personality and Social Psychology*, 58, 644-663.
- Collins, N. L. i Read, S. J. (1994). Cognitive representations of attachment: The structure and function of working models. U: K. Bartholomew i D. Perlman (Ur.), *Advances in personal relationships: Vol. 5. Attachment processes in adulthood* (str. 53-90). Kingsley.
- Cokarić, I. (2006). *Konzistentnost privrženosti u različitim vrstama bliskih odnosa*. Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.
- Cowan, G., Drinkard, J. i MacGavin, L. (1984). The effects of target, age, and gender on use of power strategies. *Journal of Personality and Social Psychology*, 47(6), 1391.
- Cross, S.E., Bacon, P.L. i Morris, M.L. (2000). The relational interdependent self-construal and relationships. *Journal of Social and Personal Relationships*, 78, 791-808.
- Cross, S.E. i Madson, L. (1997). Models of the self: Self-Construals and gender. *Psychological Bulletin*, 122, 5-37.
- Croucher, S. M., DeMaris, A., Oyer, B., Yartey, F. N. A. i Ziberi, L. (2012). Jealousy in India and the United States: A cross-cultural analysis of three dimensions of jealousy. *Human Communication*, 15(4), 139-158.
- Daly, M., Wilson, M. i Weghorst, S.J. (1982). Male sexual jealousy. *Ethology and Sociobiology*, 3, 11-27.
- Del Giudice, M. (2011). Sex differences in romantic attachment: A meta-analysis. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 37(2), 193-214.
- Del Toro, M. (2012). The influence of parent-child attachment on romantic relationships. *McNair Scholars Research Journal*, 8(1), 5.
- DeSteno, D., Bartlett, M., Braverman, J. i Salovey, P. (2002). Sex difference in jealousy: Evolutionary mechanism or artifact of measurement? *Journal of Personality and Social Psychology*, 83, 1103–1116.
- Dominguez-Pereira, G. (2018). *Attachment style, fear of intimacy, and romantic jealousy*. Doktorska disertacija. Fielding Graduate University.
- Dujmov, M. (2011). *Ljubomora u romantičnim vezama: odnos s nekim osobnim i relacijskim varijablama*. [Neobjavljeni diplomski rad]. Odsjek za psihologiju Sveučilišta u Zadru.
- Eagly, A. H. (1987). *Sex differences in social behavior: A social-role interpretation*. Lawrence Erlbaum Associates, Inc.

- Eagly, A. H. i Wood, W. (1999). The origins of sex differences in human behavior: Evolved dispositions versus social roles. *American Psychologist*, 54(6), 408–423.
- Eagly, A. H. i Wood, W. (2012). Social role theory. U: P. A. M. Van Lange, A. W. Kruglanski, i E. T. Higgins (Ur.), *Handbook of theories in social psychology* (2nd ed., str. 458–476). Sage.
- Edlund, J. E. i Sagarin, B. J. (2009). Sex differences in jealousy: Misinterpretation of nonsignificant results as refuting the theory. *Personal Relationships*, 16, 67–78.
- Elphinston, R. A., Feeney, J. A. i Noller, P. (2011). Measuring romantic jealousy: Validation of the multidimensional jealousy scale in Australian samples. *Australian journal of Psychology*, 63(4), 243-251.
- Feeney, J. A. i Noller, P. (1996). *Adult attachment*. Sage.
- Fletcher, G. J. O. (2002). *The new science of intimate relationships*. Blackwell Publishers Inc.
- Glasser, W. (1985). *Control theory*. Harper and Row.
- Groznic, I. (2023). *Odnos taktika emocionalne manipulacije s privrženošću, percipiranom partnerovom responzivnošću i zadovoljstvom vezom u ljubavnom odnosu*. Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.
- Güçlü, O., Şenormancı, Ö., Şenormancı, G. i Köktürk, F. (2017). Gender differences in romantic jealousy and attachment styles. *Psychiatry and Clinical Psychopharmacology*, 27(4), 359-365.
- Guerrero, L. K. (1998). Attachment-style differences in the experience and expression of romantic jealousy. *Personal Relationships*, 5(3), 273-291.
- Guerrero, L. K. i Andersen, P. A. (1996). Jealousy experience and expression in romantic relationships. *Handbook of communication and emotion*, 155-188.
- Guerrero, L. K., Eloy, S. V., Jogensen, P. F. i Anderson, P. A. (1993). Hers or his? Sex differences in the experience and communication of jealousy in close relationships. U: P. J. Kalbfleisch (Ur.), *Interpersonal communication: Evolving interpersonal relationships* (str. 109–131). Erlbaum.
- Hansen, G. L. (1985). Perceived threats and marital jealousy. *Social Psychology Quarterly*, 48, 262-268
- Harris C. R. (2009). Jealousy. U: H. T. Reis i S. Sprecher (Ur.), *Encyclopedia of human relationships* (str. 937–941). SAGE.
- Hazan, C., i Shaver, P. (1987). Conceptualizing romantic love as an attachment process. *Journal of Personality and Social Psychology*, 29, 270-280.
- Ilić, Z., Antičević, V. i Britvić, D. (2013). Rodne osobitosti u stilovima privrženosti ljubavnim partnerima. *Socijalna psihijatrija*, 41(2), 133-139.
- Jakovljević, I. (2019). *Psihometrijska svojstva kratkog inventara zdravstvene anksioznosti*. Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.

- Joel, S., MacDonald, G. i Shimotomai, A. (2011). Conflicting pressures on romantic relationship commitment for anxiously attached individuals. *Journal of personality*, 79(1), 51-74.
- Kalebić, K., Martinović, D., Milanja, I., Perica, A. i Čubela, V. (2000). Ljubomora, posesivnost i preferirani stil vezivanja kod zadarskih studenata. U: I. Manenica (Ur.), *XII. dani psihologije u Zadru*. Odsjek za psihologiju, Filozofski fakultet u Zadru.
- Kamenov, Ž. i Jelić, M. (2003). Validation of adult attachment measure in various types of close relationships: Modification of Brennan's Experiences in Close Relationship Inventory. *Suvremena psihologija*, 6(1).
- Kamenov, Ž. i Jelić, M. (2005). Stability of attachment styles across students' romantic relationships, friendships and family relations. *Review of Psychology*, 12(2), 115-123.
- Karakurt, G. (2001). *The impact of adult attachment styles on romantic jealousy*. Diplomski rad. Middle East Technical University.
- Kemer, G., Bulgan, G. i Çetinkaya Yıldız, E. (2016). Gender differences, infidelity, dyadic trust, and jealousy among married Turkish individuals. *Current Psychology*, 35, 335-343.
- Keshet, S., Kark, R., Pomerantz- Zorin, L., Koslowsky, M. i Schwarzwald, J. (2006). Gender, status and the use of power strategies. *European Journal of Social Psychology*, 36(1), 105-117.
- Kim, K. J., Feeney, B. C. i Jakubiak, B. K. (2018). Touch reduces romantic jealousy in the anxiously attached. *Journal of Social and Personal Relationships*, 35(7), 1019-1041.
- Kline, R. B. (2011). *Principles and Practice of Structural Equation Modeling* (5th ed.). The Guilford Press.
- Knobloch, L. K., Solomon, D. H., i Cruz, M. G. (2001). The role of relationship development and attachment in the experience of romantic jealousy. *Personal Relationships*, 8(2), 205-224.
- Kovačević, A. (2021). *Odnos stilova privrženosti, ljubomore, negativnih ponašanja na društvenim mrežama i zadovoljstva romantičnim odnosom među mladima*. Doktorska disertacija. Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Osijeku.
- Kuhle, B.X., Smedley, K.D. i Schmitt, D.P. (2009). Sex differences in the motivation and mitigation of jealousy-induced interrogations. *Personality and Individual Differences*, 46(1), 499-502.
- Kunce, L. J. i Shaver, P. R. (1994). An attachment theoretical approach to caregiving in romantic relationships. U: K. Bartholomew i D. Perlman (Ur.), *Advances in personal relationships: Vol. 5. Attachment processes in adulthood* (str. 205-237). Kingsley.
- Larsen, R.J. i Buss, D.M. (2008). *Psihologija ličnosti*. Naklada Slap.

- Le Poire, B. A., Shepard, C. i Duggan, A. (1999). Nonverbal involvement, expressiveness, and pleasantness as predicted by parental and partner attachment style. *Communications Monographs*, 66(4), 293-311.
- Leite, Ã., Silva, B., Vilela, B., Rodrigues, I., Fernandes, J., Romão, J. i Ribeiro, A. M. (2024). Measurement Invariance of the Multidimensional Jealousy Scale and Quality of Relationships Inventory (Friend). *Behavioral Sciences*, 14(1), 44.
- Mark, K. P., Vowels, L. M. i Murray, S. H. (2017). The impact of attachment style on sexual satisfaction and sexual desire in a sexually diverse sample. *Journal of Sex & Marital Therapy*, 44(5), 450-458.
- Mathes, E. W., i Severa, N. (1981). Jealousy, romantic love, and liking: Theoretical considerations and preliminary scale development. *Psychological reports*, 49(1), 23-31.
- McIntosh, E. G. (1989). An investigation of romantic jealousy among black undergraduates. *Social Behavior and Personality*, 17, 135-141.
- Miller, S.L. i Maner, J.K. (2009). Sex differences in response to sexual versus emotional infidelity: The moderating role of individual differences. *Personality and Individual Differences*, 46(3), 287-291.
- Myers, D. G. (1993). *Social psychology*. McGraw Hill, Inc.
- Nagra, S. (2004). *Jealousy in romantic relationship: The effects of manipulating self-esteem*. [Neobjavljeni diplomski rad]. Laurentian University.
- Opat Jozić, N. i Ombla, J. (2018). Odnos emocionalne inteligencije i privrženosti romantičnom partneru s manipulativnim ponašanjem u ljubavnom odnosu. *Ljetopis socijalnog rada*, 25(2), 223-248.
- Opat Jozić, N. i Ombla, J. (2019). Manipulacija ponašanjem romantičnog partnera: Provjera psihometrijskih karakteristika instrumenata. *Psihologijske teme*, 28(2), 313-332.
- Pantić, P. (2006). *Stilovi privrženosti mladih parova i kvaliteta, stabilnost i zadovoljstvo vezom*. Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.
- Pavela, I. i Šimić, N. (2012). Razlike u ljubomori između muškaraca i žena: provjera evolucijske hipoteze i hipoteze uvjerenja. *Psihologijske teme*, 21(1), 105-120.
- Peretti, P. i Pudowski, B.C. (1997). Influence of jealousy on male and female college daters. *Social Behaviour and Personality*, 25 (2), 155-160.
- Pfeiffer, S. M. i Wong, P. T. (1989). Multidimensional jealousy. *Journal of social and personal relationships*, 6(2), 181-196.
- Pines, A. i Aronson, E. (1983). Antecedents, correlates, and consequences of sexual jealousy. *Journal of Personality*, 51, 108-136.
- Pines, A. M. i Friedman, A. (1998). Gender differences in romantic jealousy. *The Journal of social psychology*, 138(1), 54-71.

- Rodriguez, L. M., DiBello, A. M., Øverup, C. S. i Neighbors, C. (2015). The price of distrust: Trust, anxious attachment, jealousy, and partner abuse. *Partner abuse*, 6(3), 298-319.
- Ručević S. i Mihalj I. (2013). Privrženost u adolescenciji–odnos kvalitete, stilova i dimenzija privrženosti: Usporedba djevojaka i mladića. *Psihologijske teme*, 22 (1), 69-91.
- Rydell, R. J. i Bringle, R. G. (2007). Differentiating reactive and suspicious jealousy. *Social Behavior and Personality*, 35, 1099-1114.
- Salovey, P. i Rothman, A. J. (1991). Envy and jealousy: Self and society. U: P. Salovey (Ur.), *The psychology of jealousy and envy* (str. 271–286). Guilford Press.
- Schmitt, D. P. (2008). Attachment matters: Patterns of romantic attachment across gender, geography, and cultural forms. U: J. P. Forgas & J. Fitness (Ur.), *Social relationships: Cognitive, affective, and motivational processes* (str. 75–97). Psychology Press.
- Sharpsteen, D. J. (1993). Romantic jealousy as an emotion concept: A prototype analysis *Journal of Social and Personal Relationships*, 10, 69-8.
- Sharpsteen, D. J. i Kirkpatrick, L. A. (1997). Romantic jealousy and adult romantic attachment. *Journal of Personality and Social Psychology*, 72(3), 627.
- Shaver, P.R. i Mikulincer, M. (2006). Attachment Theory, Individual Psychodynamics, and Relationship Functioning. U: A.L. Vangelisti i D. Perlman (Ur.). *The Cambridge Handbook of Personal Relationships*, (str. 251-273). Cambridge University Press.
- Sheets, V.L. i Wolfe, M.D. (2001). Sexual jealousy in heterosexuals, lesbians, and gays. *Sex Roles*, 44 (5/6), 255-276.
- Simpson, J. A. (1990). Influence of Attachment Styles on Romantic Relationships. *Journal of Personality and Social Psychology*, 59(5), 971-980.
- Southard, A. i Abel, H. (2010). Differences in romantic jealousy: evaluating past and present relationship experience. *American Journal Of Psychological Research*, 6 (1), 41-49.
- Stahelski, A. J. i Paynton, C. F. (1995). The effects of status cues on choices of social power and influence strategies. *The Journal of Social Psychology*, 135(5), 553-560.
- Steil, J.M. i Hillman, J.L. (1993). The perceived value of direct and indirect influence strategies - A cross-cultural-comparison. *Psychology of Women Quarterly*, 17, 457-462.
- Steil, J. M. i Weltman, K. (1992). Influence strategies at home and at work: A study of sixty dual career couples. *Journal of Social and Personal Relationships*, 9(1), 65-88.
- Škrbac, I. (2012). *Razvoj privrženosti*. Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Osijeku.

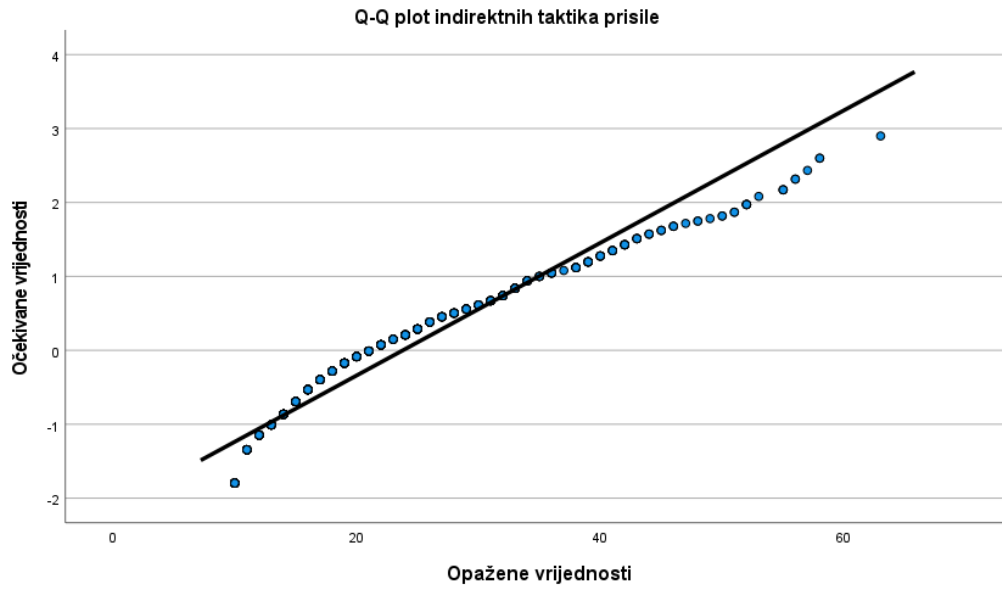
- Tani, F. i Ponti, L. (2016). The romantic jealousy as multidimensional construct: A study on the Italian Short Form of the Multidimensional Jealousy Scale. *The Open Psychology Journal*, 9(1), 111-120.
- Tillman, K. H., Brewster, K. L. i Holway, G. V. (2019). Sexual and romantic relationships in young adulthood. *Annual Review of Sociology*, 45, 133-153.
- Totterdell, P., Parkinson, B., Briner, R. B. i Reynolds, S. (1997). Forecasting feelings: The accuracy and effects of self-predictions of mood. *Journal of Social Behavior & Personality*, 12(3), 631-650.
- Vaillant, G. E. (2012). Positive mental health: is there a cross cultural definition. *World Psychiatry*, 11, 93-99.
- Vidović, A. (2017). *Privrženost, samopoštovanje i ljubomora u romantičnim vezama*. Doktorska disertacija. Odsjek za psihologiju Fakulteta hrvatskih studija.
- Walster, E. i Walster, G. W. (1986). The social psychology of jealousy. U: G. Clanton i L. G. Smith (Ur.), *Jealousy* (str. 72-80). University Press of America.
- Wilson, T. D. i Gilbert, D. T. (2005). Affective forecasting: Knowing what to want. *Current Directions in Psychological Science*, 14, 131-134.
- White, G. L. (1976). The social psychology of romantic jealousy. *Dissertation Abstracts International*, 37, 5449B-5450B.
- White, G.L. (1999). Jealousy and problems of commitment. *In Handbook of interpersonal commitment and relationship stability* (str. 471-480). Springer US.
- White, G. L. (1981). A model of romantic jealousy. *Motivation and Emotion*, 5, 295-310.
- White, G. L. i Mullen, P. E. (1989). *Jealousy: Theory, research, and clinical strategies*. Guilford Press.
- Wood, W. i Eagly, A. H. (2002). A cross-cultural analysis of the behavior of women and men: Implications for the origins of sex differences. *Psychological Bulletin*, 128(5), 699-727.

Prilozi

Prilog 1

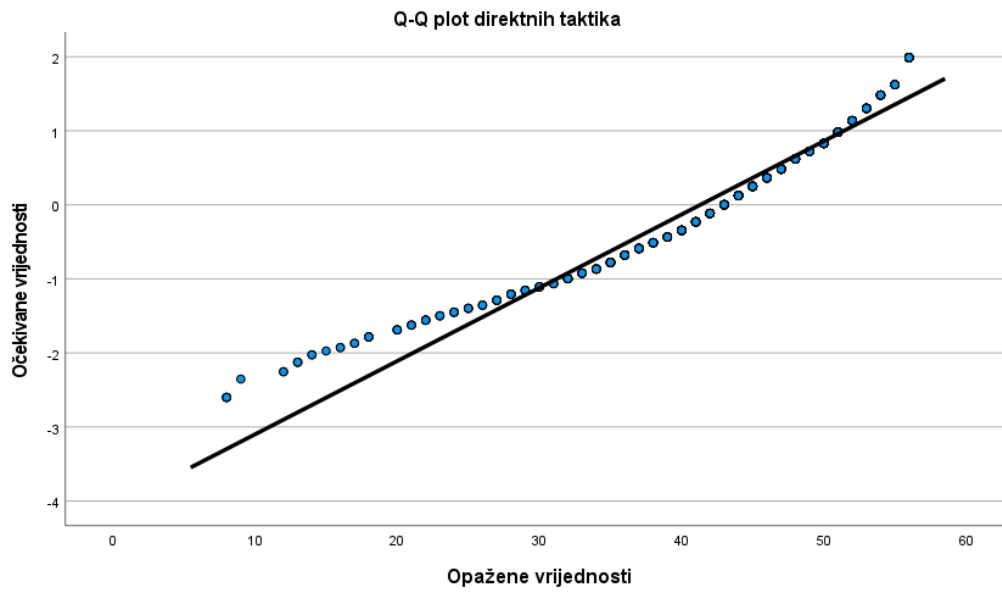
Slika 1

Grafički prikaz distribucije reziduala indirektnih taktika prisile

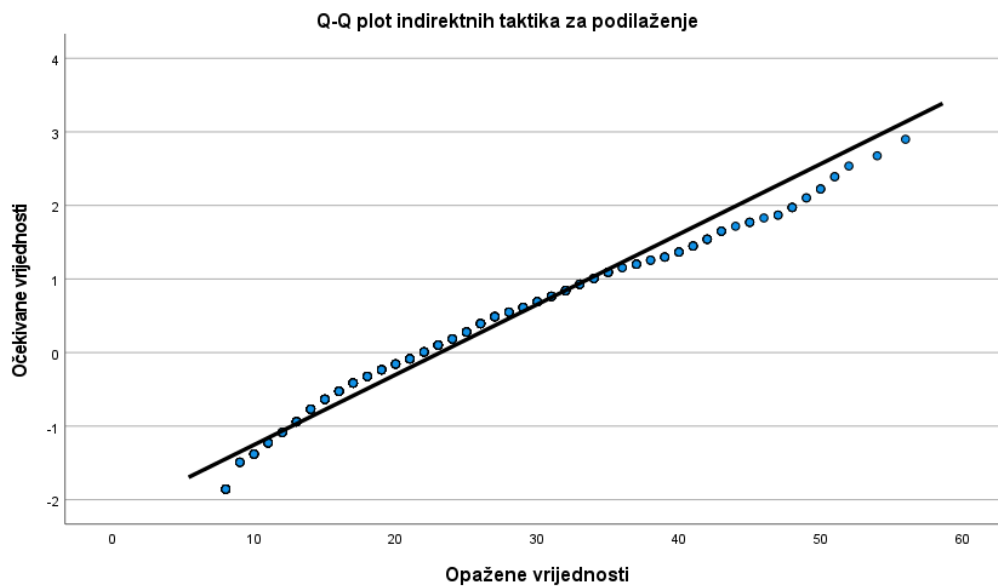
Slika 2

Grafički prikaz distribucije reziduala direktnih taktika

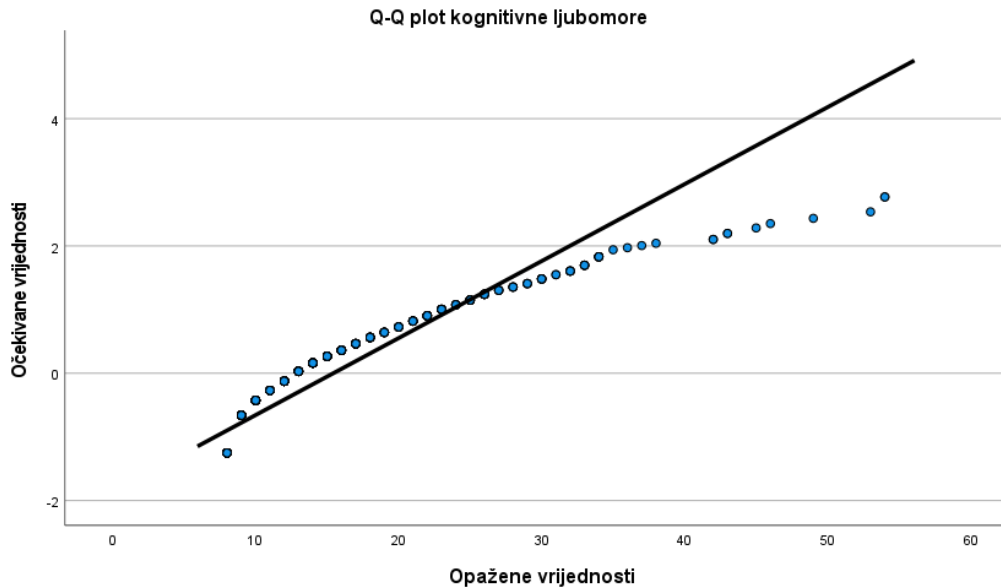
Slika 3

Grafički prikaz distribucije reziduala indirektnih taktika za podilaženje

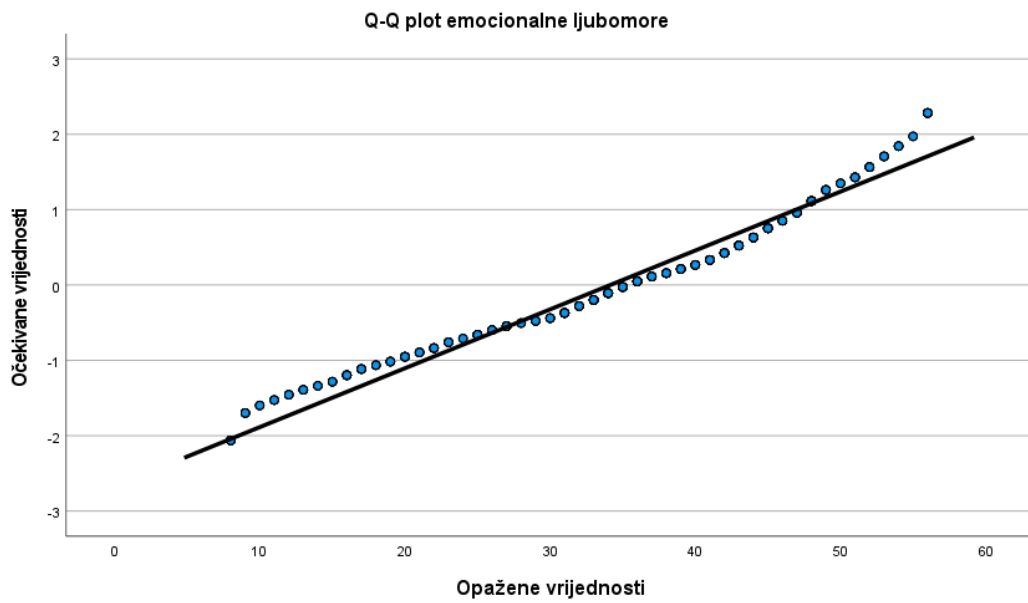
Slika 4

Grafički prikaz distribucije reziduala kognitivne ljubomore

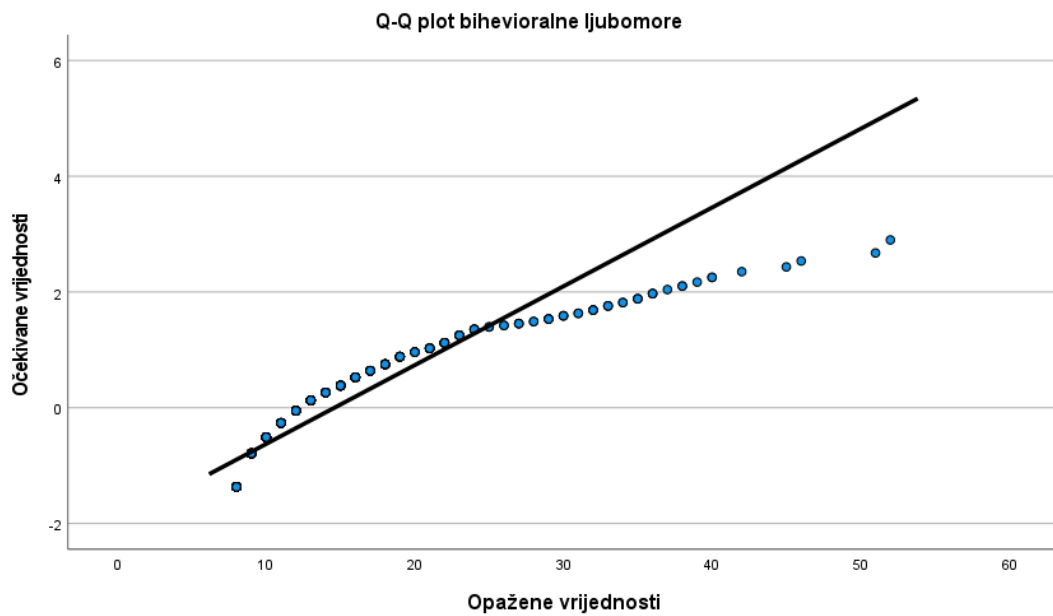
Slika 5

Grafički prikaz distribucije reziduala emocionalne ljubomore

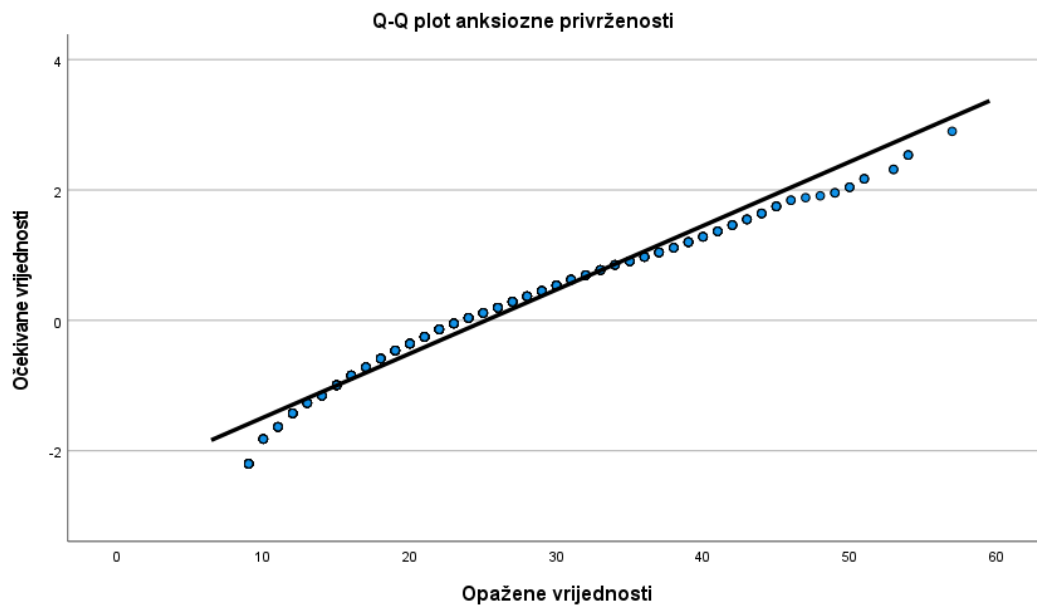
Slika 6

Grafički prikaz distribucije reziduala bihevioralne ljubomore

Slika 7

Grafički prikaz distribucije reziduala anksiozne privrženosti

Slika 8

Grafički prikaz distribucije reziduala izbjegavajuće privrženosti

